

**ДОТООД ХЭРГИЙН ИХ СУРГУУЛИЙН
ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ НЭГДСЭН ХҮРЭЭЛЭН**

ГЭМТ ХЭРЭГТНИЙ НИЙТЛЭГ ХЭВ ШИНЖ, СЭТГЭХҮЙН ОНЦЛОГ
/Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын жишээн дээр/

Судалгааны тайлан

Гүйцэтгэсэн:

М.Хүрэлбат

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын төвийн
эрдэм шинжилгээний ахлах ажилтан-багш, хошууч

П.Баярбаатар

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын төвийн
судлаач-докторант, хошууч

**Улаанбаатар хот
2023 он**

ГАРЧИГ

Зураг, хүснэгтийн жагсаалт.....	3
Өмнөх үг.....	4
Удиртгал.....	5
Ерөнхий мэдээлэл.....	7
Нэг. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэн хорих ял эдэлж буй хоригдлын хэв шинжид хийсэн шинжилгээ	
1.1. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлуудын нийтлэг шинж.....	11
1.2. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлуудын сэтгэл зүйн шинж.....	17
1.3. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлыг нийгэмшиж буй байдалд хийсэн шинжилгээ.....	28
Хоёр. Дүгнэлт-зөвлөмж	
2.1. Дүгнэлт.....	30
2.2. Зөвлөмж.....	32
Эх сурвалжийн жагсаалт.....	35
Хавсралт.....	36

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ:

- Зураг 1. Монгол Улсад сүүлийн 10 жил үйлдэгдсэн дээрэмдэх гэмт хэргийн судалгаа
- Зураг 2. Судалгаанд хамрагдагсдын нас
- Зураг 3. Боловсролын зэрэг
- Зураг 4. Мэргэжил
- Зураг 5. Өссөн гэр бүлийн орчин
- Зураг 6. Өссөн гэр бүлийн амьжиргааны түвшин
- Зураг 7. Эрүүл мэндийн байдал
- Зураг 8. Гэр бүлийн байдал
- Зураг 9. Хүүхэдтэй эсэх
- Зураг 10. Ял эдлэхээс өмнөх амьжиргааны түвшин
- Зураг 11. Ял шийтгэгдэхийн өмнө амьдарч байсан орчин
- Зураг 12. Амьдарч байсан орон байрны нөхцөл
- Зураг 13. Гэмт хэрэг үйлдэх үеийн нас
- Зураг 14. Ял шийтгэлийн тоо
- Зураг 15. Биеэр эдэлсэн хорих ялын хугацаа
- Зураг 16. Судалгааны түүвэрт хийсэн шинжилгээний ерөнхий үзүүлэлт
- Зураг 17. Хоригдлын хөөрүү хэв шинжийг тодорхойлсон үзүүлэлт
- Зураг 18. Хоригдлын сэтгэл хөдлөмтгий хэв шинжийг тодорхойлсон үзүүлэлт
- Зураг 19. Батлан харуулагч хэв шинжийг тодорхойлсон үзүүлэлт
- Зураг 20. Хоригдлын эрч хүчтэй хэв шинжийг тодорхойлсон үзүүлэлт
- Зураг 21. Гэр бүлийн гишүүн болон найз нөхдөөсөө эргэлт, уулзалт авдаг эсэх
- Зураг 22. Нийгэмшүүлэх ажилд өгсөн үнэлгээ
- Зураг 23. Зохион байгуулах арга хэмжээ
- Зураг 24. Суллагдсаны дараах төлөвлөгөө
- Зураг 25. Сэтгэл заслын үйлчилгээнд хамрагдах хүсэлтэй эсэх

ӨМНӨХ ҮГ

Дотоод хэргийн их сургуулийн Эрдэм шинжилгээний нэгдсэн хүрээлэнгийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэл судлалын төвөөс Монгол Улс дахь гэмт хэргийн бүтцэд эзлэх хувийн жин ихтэй, олон нийтийн анхаарал татаж буй гэмт хэргийг үйлдэн хорих ял биечлэн эдэлж буй этгээдүүдийн нийтлэг хэв шинжийг эрх зүй, сэтгэл судлал, криминологи, нийгмийн ажил, ял эдлүүлэх ажиллагааны үүднээс цуврал хэлбэрээр судалж байна.

Энэ удаа дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэн хорих ял биечлэн эдэлж буй хоригдлуудын хэв шинж, тэдний нийгэмшиж буй байдлыг судалж, улмаар ял эдлүүлэх ажиллагааны явц дахь сэтгэл зүй, нийгэмшүүлэх үйлчилгээнд тус дөхөм болохуйц зөвлөмж боловсрууллаа.

Монгол Улсад 2022 онд бүртгэгдсэн нийт гэмт хэргийн 1.4 хувийг /197 удаагийн үйлдлээр 257 хүн хорих ял, 35 хүн хорихоос өөр төрлийн ял шийтгэгдсэн/ дээрэмдэх гэмт хэрэг эзэлж, энэ төрлийн гэмт хэргийн улмаас иргэн, аж ахуйн нэгж, байгууллагад их хэмжээний хохирол учирсан болох нь улсын хэмжээний статистик мэдээллээс харж болно.

Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын тоо буурахгүй, ял эдлүүлэх ажиллагаанд хүндрэл учруулж байгаад бид анхаарлаа хандуулж, судалгааны ажилдаа тухайн гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн нийтлэг шинжийг тодорхойлоод зогсохгүй тэдний сэтгэл зүйн онцлогийг тусгайлан бэлдсэн асуулгын хүрээнд тодорхойлохыг зорьсон болно.

Энэхүү цуврал судалгааны эцсийн зорилго нь гэмт хэрэгтний нийтлэг хэв шинжийг тогтоосноор дахин гэмт хэрэг үйлдүүлэхгүй байх сэтгэл зүй, нийгэмшүүлэх ажлын оновчтой тогтолцоог бий болгох, улмаар холбогдох хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах санал-зөвлөмж боловсруулахад оршино.

Судалгааны тайланг зөвхөн сургалт, эрдэм шинжилгээний ажилд бус гэмт хэрэгтэй тэмцэх, хоригдлыг нийгэмшүүлэх практик үйл ажиллагаанд бага боловч хувь нэмэр оруулах бүтээл болсон гэж найдаж байна.

Бидний судалгааны ажилд туслалцаа үзүүлсэн ШШГЕГ-ын удирдлага, харьяа хорих анги, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх газар, хэлтсийн нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйч, аюулгүй байдлын ажилтан нарт талархал илэрхийлье.

Хүндэтгэсэн:

ХУУЛЬ ЗҮЙН УХААНЫ ДОКТОР (Ph.D), ДЭД
ПРОФЕССОР, ХУРАНДАА

Б.АЛТАНГЭРЭЛ

УДИРТГАЛ

Төрийн үндсэн чиг үүрэг нь хүний эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах орчин, нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чиглэх ба энэхүү чиг үүргийг хэрэгжүүлэхэд аливаа гэмт халдлагаас хамгаалах, хэрэв аливаа халдлагад өртсөн тохиолдолд буруутай этгээдэд тохирсон шийтгэл ногдуулах, зөрчигдсэн эрхийг нөхөн сэргээх үйл ажиллагаа чухал байдаг.

Эрүүгийн эрх зүйн салбарт томоохон өөрчлөлт хийх асуудал нэлээд олон жилийн өмнөөс яригдан ардчилсан нийгмийн харилцааны өөрчлөлт, эрүүгийн эрх зүйн суурь зарчим, эрүүгийн хуулиар хамгаалагдах үнэт зүйлс, ерөнхий болон тусгай ангийн онолын зарим асуудлыг орчин үеийн эрүүгийн эрх зүйн хөгжлийн чиг хандлага, Монгол Улс нэгдэн орсон, соёрхон баталсан олон улсын гэрээ, конвенцод нийцүүлэн шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хуулиа 2015 оны 12 сарын 03-ны өдөр батлан 2017 оны 7 дугаар сарын 1-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж байна.

Шинэчлэн найруулсан 2015 оны Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт илээр, хүч хэрэглэхгүйгээр дээрэмдэх буюу булаах гэмт хэргийг тусгасан, мөн хуулийн тусгай ангийн 17.2 дугаар зүйлийн 2 дахь хэсэгт хүч хэрэглэж, хүч хэрэглэхээр заналхийлж довтолсон бол гэж дээрэмдэх гэмт хэргийн үндсэн шинжийг хүндрүүлэх бүрэлдэхүүнд тусгасан.

Гэмт хэрэг үйлдсэн хүнд ял оногдуулж, хуулиар тогтоосон нөхцөл, журмын хүрээнд эдлүүлэх нь чухал боловч өнөө үед тухайн хүнийг дахин гэмт хэрэг үйлдэхгүй байх, сөрөг зан үйлийг засах, улмаар нийгэмшүүлэхэд чиглэгдсэн арга хэмжээг зайлшгүй хэрэгжүүлэх шаардлага урган гарч байна.

Гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг нийгэмшүүлэхэд тухайн хүний хувийн онцлог, сэтгэл зүйн байдал зэрэг олон хүчин зүйлийг харгалзан тохирсон хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх нь үр дүнтэй байгааг олон улсын туршлага харуулж байна.

Энэхүү судалгаа ч гэсэн дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийн нийтлэг болон ялгаатай шинж, сэтгэл зүйн онцлогийг тодорхойлон, нийгэмшүүлэх арга замыг тодорхойлох шаардлагад үндэслэн хийгдсэн билээ.

Сэдвийн судлагдсан байдал:

Дээрэмдэх гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн ойлголт, гэмт хэргийн бүрэлдэхүүний шинжийн талаар академич С.Нарангэрэл¹, доктор (Sc.D), профессор С.Жанцан², доктор (Ph.D), дэд профессор Ж.Эрдэнэбулган³, С.Гантулга, Б.Энхболд⁴ нарын эрдэмтэд өөрсдийн бүтээлд тодорхой хэмжээгээр тусгасан байдаг. Харин дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэн хорих ял эдэлж буй этгээдүүдийн сэтгэл

¹ Нарангэрэл, С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй. -Уб., 1999, Хууль зүйн тайлбар толь. Уб., 2003,

² Жанцан, С. Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүйн онол. Уб., 2009 он, Хууль зүйн сэтгэл судлал. -Уб., 2005, Эрүүгийн хариуцлага. -Уб., 2006, Монгол Улсын Эрүүгийн хууль тогтоомжийн түүхэн уламжлал, шинэчлэлийн асуудал -Уб., 2007, Монгол Улсын эрүүгийн эрх зүйн онол. -Уб, 2009, Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүйн онол. /ялын тухай сургаал/ -Уб., 2014

³ Эрдэнэбулган Ж. Дээрэмдэх гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн үндсэн асуудал. - Уб., 2021 он

⁴ Гантулга, С., Энхболд Б, Монгол Улсын Эрүүгийн эрх зүй /тусгай анги/. - Уб., 2021 он

зүйн нийтлэг хэв шинж, нийгэмшиж буй байдалд хийсэн судалгааны бүтээл хараахан үгүй байна.

Судалгааны ажлын зорилго, зорилт:

Судалгааны ажлын зорилго нь дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэн хорих ял эдэлж буй хоригдлуудын нийтлэг хэв шинж, сэтгэхүйн онцлогийг тодорхойлон, тэднийг нийгэмшүүлэхтэй холбоотой дүгнэлт-зөвлөмж гаргах явдал юм.

Дэвшүүлсэн зорилгоо хангах хүрээнд дараах дэд зорилтыг дэвшүүллээ. Үүнд:

1. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын нийтлэг хэв шинжийг тодорхойлох;

2. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын сэтгэхүйн хэв шинжийг тодорхойлох;

3. Хорих байгууллагад хоригдож буй дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын нийгэмшиж буй байдалд шинжилгээ хийх;

4. Судалгааны дүнд тулгуурлан дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн этгээдийг нийгэмшүүлэхтэй холбоотой санал-зөвлөмж боловсруулах зэрэг болно.

Судалгааны арга зүй:

Судалгааны ажилд нийгмийн шинжлэх ухааны нийтлэг судалгааны арга болох түүхчлэх, харьцуулах, бичиг баримтад дүн шинжилгээ хийх, анкетын болон ярилцлагын аргыг өргөнөөр ашиглалаа. Түүнчлэн дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэн хорих ял эдэлж буй 107 хоригдлоос судалгааны урьдчилан бэлдсэн асуулга авч SPPS-26 программаар боловсруулалт хийж, дүнг судалгааны ажилдаа ашигласан болно.

ЕРӨНХИЙ МЭДЭЭЛЭЛ

УИХ-аас 2015 онд баталсан Эрүүгийн хуулийн 17.2 дугаар зүйлд 2002 оны Эрүүгийн хуулийн “Бусдын эд хөрөнгийг булаах”, “Бусдын эд хөрөнгийг дээрэмдэх” гэмт хэргүүдийг нэгтгэн “Дээрэмдэх” гэмт хэрэг болгон хуульчилсан.

Дээрэмдэх гэмт хэрэг гэж бусдын өмчлөх эрхэд гэм буруугийн санаатай хэлбэрээр халдсан, Эрүүгийн хуулийн 17.2 дугаар зүйлд хуульчлан тодорхойлж, эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхээр заасан нийгэмд аюултай, гэм буруутай үйлдэл юм.

2015 оны Эрүүгийн хуулийн зарим зүйлийг судлан үзэхэд эрүүгийн хуулийг төсөөтэй хэрэглэх боломжтой болсныг уг хуулийн “дээрэмдэх” гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнээс харж болно.

Өмнө үйлчилж байсан эрүүгийн хуулиудад тус тусдаа зүйлээр зохицуулагдаж байсан булаалт болон дээрэмдэх гэмт хэргүүдийг 2017 оны шинэчлэн найруулсан Эрүүгийн хуулийн тусгай ангид нэг зүйл болгон 17.2 нэг дэх хэсэгт “бусдын эд хөрөнгийг илээр, хүч хэрэглэхгүйгээр, хууль бусаар авсан” мөн зүйлийн 2 дах хэсэгт “бусдын эд хөрөнгийг хүч хэрэглэж, хүч хэрэглэхээр заналхийлж авахаар довтолсон” бол гэж хуульчилжээ. Дээрэмдэх гэмт хэргийн объектив талын гол үндсэн шинж нь хүний амь нас, эрүүл мэндэд аюултай хүч хэрэглэж буюу хүч хэрэглэхээр заналхийлсэн довтолгоон бүхий үйлдлээр илэрдэг.

Энэ гэмт хэргийг үйлдэх үед хийгддэг “заналхийлэл” нь гэмт этгээд хохирогчид шууд хүч хэрэглэх биеийн хүчний нөлөө үзүүлээгүй боловч түүний эрх чөлөө, эрүүл мэндэд нь халдаж, нэн даруй хор аюул учруулна гэсэн үг хэлээр айлган сүрдүүлж энэ нь биелэх боломжтой гэдгийг хохирогчид ойлгуулсан үйл ажиллагаа байдаг бол “довтолгоон” нь гэмт этгээд бусдын эд хөрөнгийг авах зорилгоор хүч хэрэглэж буюу хүч хэрэглэсэн хохирогчийн эсэргүүцэл үзүүлэх боломжийг алдагдуулсан хүчтэй, шууд санаатай идэвхтэй үйлдлээр илэрдэг.⁵

Монгол хэл арвин баялаг үгсийн сантай иймд хууль зүйн нэр томъёог зөв оноох нь хууль хэрэглээний гол үндэс болно. Дээрэм болон булаалт нь нэр томъёоны хувьд ямар агуулгыг илэрхийлэх вэ гэдгийг үг зүйн болон гарвал зүйн (морфологи) талаас авч үзэх нь гнеосологийн мөн чанарыг нээн илрүүлэхэд чухал ач холбогдолтой.

“Дээрэм” “болон “булаах” гэдэг үгийг хэл зүйн толь бичгүүдээс үзэхэд дараах агуулгыг илэрхийлсэн байдаг.

Монгол хэлний товч тайлбар толь бичигт дээрмийг “илэрхийгээр хүчдэн уулгалан булааж авах, дээрэм хийх” булаалтыг “бусдын юмыг эзэрхэн авах; гараас нь булаан авах”⁶ гэж тайлбарласан байна.

Латинаар “robāgia” - тонон түрэмгийлэх, уулгалан дайрах, хүчээр булааж авах гэсэн утгатай бол оросын “разбой” –бусдын амь нас, эд хөрөнгөнд хүч хэрэглэж

⁵ Эрдэнэбулган,Ж. Дээрэмдэх гэмт хэргийн эрүүгийн эрх зүйн асуудал. Гэмт явдалтай тэмцэх асуудал. өгүүлэл. 2018 №3.15 дахь тал.

⁶ Цэвэл.Я. Монгол хэлний товч тайлбар толь бичиг. 1966 он

халдах, хүний амь нас, эрүүл мэндэд аюул заналхийлэл учруулах замаар довтлон халдах гэсэн утгаар илэрхийлэгддэг ажээ. Английн “robbery”-бусдад хүч хэрэглэн айлган сүрдүүлэх замаар халдан довтолж булааж авах гэсэн утгаар тус тус хэрэглэгддэг. Германы “rauberei”- эрх чөлөөнд нь түрэмгийлэн хүч, зэвсэг хэрэглэж халдаж бусдын өмчлөлийн зүйлийг өөртөө эзэрхийлэн булааж авах гэсэн байна. Эдгээр үгийн язгуур утга, түүний илэрхийлэгдэх арга, хандлага нь өөр өөр боловч хэл зүйн толь бичгүүдэд⁷ тусгагдсан нийтлэг агуулгаараа адил төстэй утгыг илэрхийлснийг харж болно. Академич С.Нарангэрэл “Дээрэм (анг. Robbery, raiding, орос разбой) – эрүүгийн эрх зүй дэх өмчийн эсрэг хамгийн аюултай гэмт хэргийн нэг. “ Бусдын эд хөрөнгийг авах зорилгоор амь биед нь аюултайгаар хүч хэрэглэж буюу хүч хэрэглэхээр заналхийлж довтолсон үйлдэл ”..дээрмийг булаах гэмт хэргээс ялгах шаардлагатай. Булаалт гэдэг нь “бусдын эд хөрөнгийг хүч хэрэглэхгүйгээр хууль бусаар улаан цайм авсан гэмт хэрэг. Булаалт нь өмчлөх эрхийн эсрэг гэмт хэрэгт хамаарна”⁸ гэж тайлбарласан байна.

Зарим улсын эрүүгийн хуульд “булаалт” гэсэн тусгай зүйл байхгүй харин “хулгайлах” болон “дээрэмдэх” гэмт хэргүүдийг хуульчилсан байдаг.

Гадаадын зарим орон тухайлбал, АНУ-д хохирогчийн биед гэмтэл учруулсан буюу учруулж байсан, зэвсэг хэрэглэсэн, хохирогчийн эсэргүүцлийг дарж хүч хэрэглэж үйлдсэн тохиолдолд л дээрмийн гэмт хэрэг гэж үзнэ. Банк дээрэмдсэн тохиолдолд 5000 доллароор торгож 20 жил хүртэл хорих ялаар шийтгэнэ. Дээрмийн гэмт хэргийн тухайд цаазаар авах ял хэрэглэдэггүй голчлон 7-15 жилийн хорих ялаар шийтгэхээр заадаг, хорих ялын тухайд А зэрэглэлийн хориход бүх насаар нь хорих ял, В зэрэглэлийн хориход 25 жил хүртэлх хорих ял, зэрэглэлийн хориход 12 жил хүртэл, D зэрэглэлийн хориход 6 жил хүртэл хорих ял, E зэрэглэлийн хориход 3 жил хүртэлх хорих ял шийтгэхээр ихэнх мужид заадаг байна. Харин ОХУ-д бусдын эд хөрөнгийг авах зорилгоор амь нас, эрүүл мэндэд нь аюултайгаар хүч хэрэглэсэн буюу хэрэглэхээр заналхийлсэн бол эд хөрөнгийг хураах буюу хураахгүйгээр 3-8 жил хорих ял оногдуулах ба дээрмийн гэмт хэргийг үйлдэхдээ бүлэглэж буюу урьдчилан тохиролцож, давтан, бусдын орон байранд нэвтэрч дээрэмдсэн, зэвсэг болон зэвсгийн чанартай бусад зүйл ашигласан бол эд хөрөнгийг хурааж 7-12 жил хүртэл хугацаагаар хорих ял шийтгэхээр заажээ.

Монгол Улсад 2010 оноос 2022 оны байдлаар дээрэмдэх гэмт хэрэг 5329 үйлдэгдсэн байх ба жилд дунджаар 410 орчим, сард 34 үйлдэгдэж байна гэсэн статистик тоон үзүүлэлттэй байна.

Цагдаагийн байгууллагын хэмжээнд энэ төрлийн гэмт хэрэг 2022 онд 485 бүртгэгдсэн нь өмнөх оны мөн үеэс 119 гэмт хэргээр буюу 32.5 хувиар, нийслэлийн хэмжээнд 396 бүртгэгдсэн нь 91 буюу 29.8 хувиар, орон нутгийн хэмжээнд 89 бүртгэгдсэн нь 28 буюу 45.9 хувиар өссөн байна. 2022 оны байдлаар улсын хэмжээнд 197 тохиолдолд ял шийтгэсэн нь өмнөх оныхоос 6 хэргээр буюу 3.1-аар

⁷ бичиг. 1966 он

13 [http:// dic.academic.ru /dic. net /lawer/ 17802.](http://dic.academic.ru/dic.net/lawer/17802)

⁸ Нарангэрэл.С. Эрх зүйн толь бичиг., - Уб. 2011. 192 дахь тал.

өссөн байна. Бусдын эд хөрөнгийг дээрэмдэх гэмт хэргийн нийт хэрэгт эзлэх хувийн жин нь 2022 оны байдлаар 1.4%-тай байна.

Зураг 1. Монгол Улсад сүүлийн 10 жил үйлдэгдсэн дээрэмдэх гэмт хэргийн судалгаа:

Он	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Тоо	552	620	686	537	474	1233	1497	868	404	366	485

Гэмт хэрэг бүртгэгдсэн гарагаар нь авч үзвэл 63 буюу 13.0 хувь нь даваа гарагт, 70 буюу 14.4 хувь нь мягмар гарагт, 54 буюу 11.1 хувь нь лхагва гарагт, 83 буюу 17.1 хувь нь пүрэв гарагт, 78 буюу 16.1 хувь нь баасан гарагт, 67 буюу 13.8 хувь нь бямба гарагт, 70 буюу 14.4 хувь нь ням гарагт бүртгэгдсэн байна.

Үйлдэгдсэн цагаар нь авч үзвэл 104 буюу 21.4 хувь нь 06:00- 14:00 цагт, 107 буюу 22.1 хувь нь 14:00-19:00 цагт, 67 буюу 13.8 хувь нь 19:00-22:00 цагт, 207 буюу 42.7 хувь нь 22:00-06:00 цагт тус тус бүртгэгдсэн байна.

Гэмт хэрэг бүртгэгдсэн газрыг авч үзвэл бүртгэгдсэн гэмт хэргийн 323 буюу 66.6 хувь нь гудамж, талбайд, 65 буюу 13.4 хувь нь гэр орон сууцанд, 45 буюу 9.3 хувь нь олон нийтийн газарт, 17 буюу 3.5 хувь нь аж ахуй нэгжид, 3 буюу 0.6 хувь нь нийтийн тээвэрт, 32 буюу 6.5 хувь нь бусад газарт үйлдэгджээ.

Нийт бүртгэгдсэн хэргийн 78 буюу 16.1 хувь нь согтуугаар, 1 буюу 0.2 хувь нь галт зэвсгээр, 56 буюу 11.5 хувь нь хүүхэд оролцож, 23 буюу 4.7 хувь нь эмэгтэй хүн оролцож, 100 буюу 20.6 хувь нь бүлэглэн үйлдсэн байна.

Нийт 422 хүн гэмт хэрэгт холбогдон шалгагдсан нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 134 буюу 46.5 хувиар өссөн. Холбогдогчдын 22 буюу 5.2 хувь нь эмэгтэй, 400 буюу 94.8 хувь нь эрэгтэй, 99 буюу 23.5 хувь нь 14-17 насны хүүхэд байгаа нь өмнөх оны мөн үеэс эрэгтэй хүн 125 буюу 45.5 хувиар, эмэгтэй хүн 9 буюу 69.2 хувиар, хүүхэд 73 буюу 3.8 дахин тус тус өссөн байна.

Гэмт хэргийн улмаас 495 иргэн хохирч үүнээс 45 хүн гэмтсэн нь өмнөх оны мөн үетэй харьцуулбал хохирсон хүн 122 буюу 32.7 хувиар, гэмтсэн хүн 10 буюу 28.6 хувиар тус тус өссөн байна. Хэргийн улмаас иргэнд учирсан 9428.4 сая төгрөгийн хохирлын 1536.4 сая төгрөг буюу 16.3 хувийг нөхөн төлүүлж, 67.1 сая төгрөгийн хөрөнгө битүүмжилсэн нь өмнөх оны мөн үеэс учирсан хохирол 8886.5 сая төгрөг буюу 17.4 дахин, нөхөн төлүүлсэн хохирол 1237.8 сая төгрөг буюу 5.1 дахин, битүүмжилсэн хөрөнгө 56.0 сая төгрөг буюу 6.0 дахин тус тус өссөн байна.

Гэмт хэргийн мэдээллийн санд бүртгэгдсэн бусдын эд хөрөнгийг дээрэмдэх гэмт хэргийн шалтгаан, нөхцөлийг авч үзвэл, 82.1% нь ашиг олох, шунахай зорилго, 5.6 хувь нь эрхэлсэн тодорхой ажилгүй, 5.4% нь айлган сүрдүүлсэн, 4.0% нь тус бүр архи согтууруулах ундаа хэрэглэсэн, танхай байдал, 1.2% нь амьжиргааны эх үүсвэргүй, 1.0% нь хувь хүний ёс суртахууны доголдолтой, 0.4% нь бэлгийн гаж сонирхол, 0.2% нь тус бүр ёс суртахууны доголдол, итгэл эвдсэн, 4.6% нь бусад шалтгаан нөхцөлийн улмаас үйлдсэн тухай дурдсан байна.

Хүүхэд, залуучууд олноороо цуглах, дарвих, бие биеэ уруу татах, бусдын нөлөөнд автах, оройн цагаар сэлгүүцэх, архидан согтуурах, амар хялбар аргаар мөнгө олох зорилгоор эрхэлсэн тодорхой ажилгүй, ихэвчлэн 25 нас хүртэлх насны залуучууд дээрмийн гэмт хэрэг үйлдэж байна.

Дээрэмдэх гэмт хэрэгт холбогдогсад 18-30 насны, эрхэлсэн тодорхой ажилгүй, бүрэн дундаас доогуур боловсролтой хүмүүс архидан согтуурсан үедээ, бүлэглэж буюу давтан үйлдэхдээ цаг хугацааны хувьд харуй бүрийгээр ихэвчлэн хүний хөл хөдөлгөөн татарсан үеэр гудамж, орон сууцны байрны булан, орцонд гол төлөв биеэ хамгаалах чадваргүй хүн, хүүхэд, эмэгтэйчүүдийг зориуд сонгон үйлддэг ба өвлийн улиралд энэ төрлийн гэмт хэргийн гаралт өсдөг нь статистик судалгаанаас дүгнэгдэж байна.

Хулгайлах болон дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэгдэж байгаа шалтгааны нэг хэсэг нь ажилгүйдэл, ядуурал бөгөөд ажил хийхийг үл хүсэгчид, бусдын бүтээсэн баялгийг завшигчид олширсон нь түлхүү шалтгаан болно. Зөвхөн архи эсхүл мансууруулах бодис худалдаж авахын тулд эсвэл компьютероор тогтоом тоглохын тулд хулгайлах, дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэж байгаа нь олон удаа бүртгэгджээ. Эцэг эх, асран хамгаалагч харгалзан дэмжигч нар насанд хүрээгүй хүүхдийг хараа хяналтгүй орхих, тэднээр хулгайлах, дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдүүлэх асуудал ч цөөнгүй гарчээ.

Манай улсын хувьд энэхүү гэмт хэрэг гарч буй гол хүчин зүйл нь ядуурал, ажилгүйдэл, согтууруулах ундаа, боловсролгүй байдал зэргээс гадна хот төлөвлөлт шаардлага хангаагүй, камержуулалт зарим хэсгээр байхгүй, гудамж талбайн гэрэлтүүлэг муу зэрэг олон хүчин зүйлийг дурдаж болохоор байна.

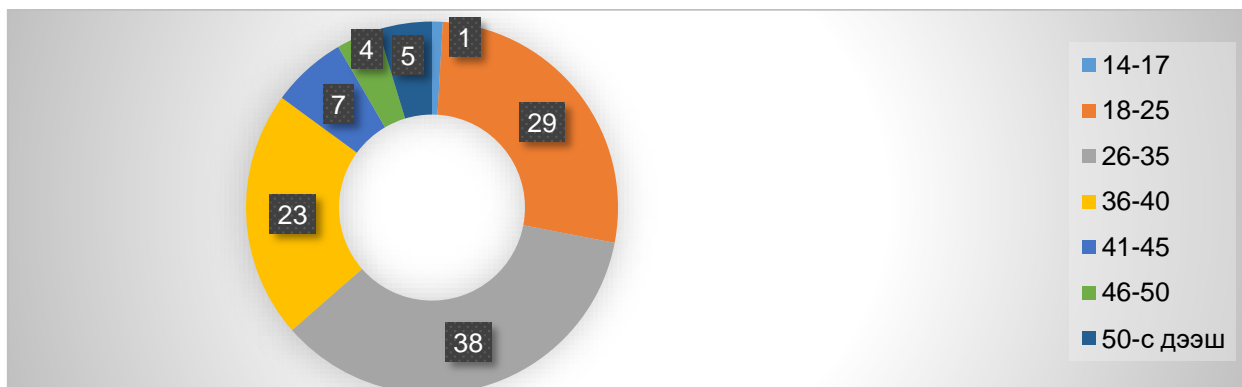
НЭГ. ДЭЭРЭМДЭХ ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДЭН ХОРИХ ЯЛ ЭДЭЛЖ БУЙ ХОРИГДЛЫН ХЭВ ШИНЖИД ХИЙСЭН ШИНЖИЛГЭЭ

1.1. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлуудын нийтлэг шинж

Судалгааны хүрээнд дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэн, хорих ял шийтгэгдэн ял эдэлж буй 107 хоригдлыг судалгаанд хамруулсан.

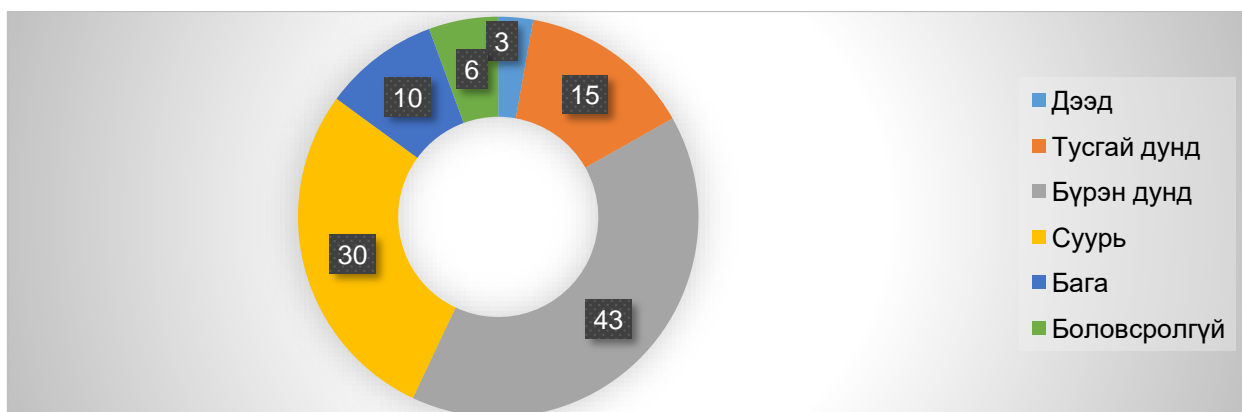
Судалгаанд хамрагдагсдын 1 хувь нь 14-17, 27 хувь нь 18-25, 35 хувь нь 26-35, 21 хувь нь 36-40, 7 хувь нь 41-45, 4 хувь нь 46-50, 5 хувь нь 51-с дээш настай байна.

Зураг 1. Судалгаанд хамрагдагсдын нас:

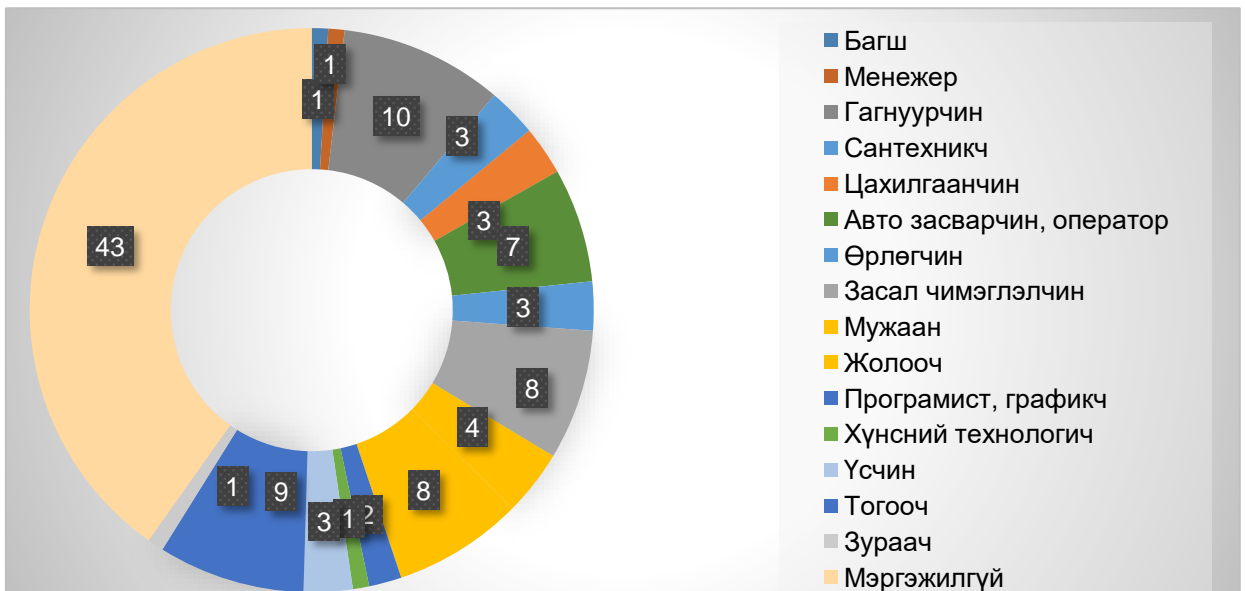
Судалгаанд хамрагдагсдын 3 хувь нь дээд, 15 хувь нь тусгай мэргэжлийн дунд, 43 хувь нь бүрэн дунд, 30 хувь нь суурь, 10 хувь нь бага боловсролтой, 6 хувь нь боловсролгүй байна.

Зураг 3. Боловсролын зэрэг:

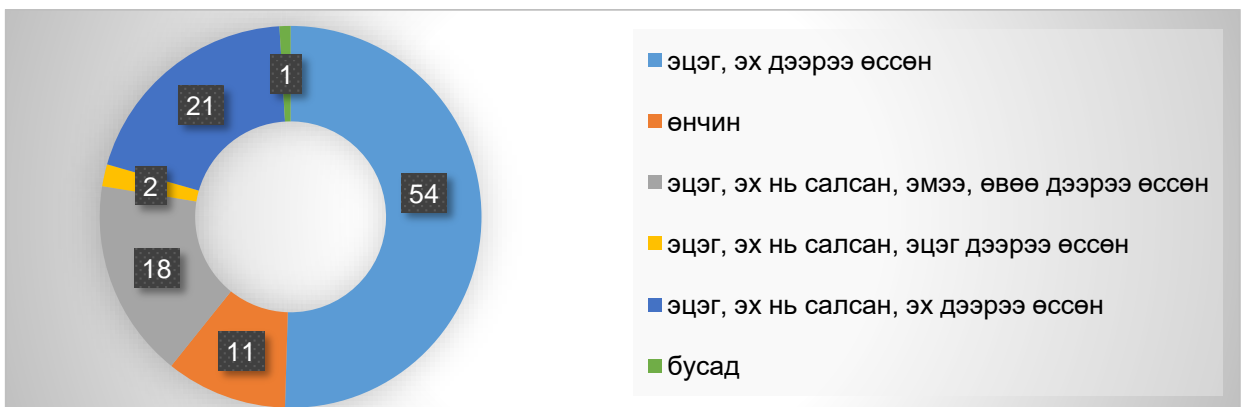
Судалгаанд хамрагдагсдыг мэргэжлээр нь харьцуулбал багш, менежер, хүнсний технологич тус бүр 1, программист 2, сантехникч, цахилгаанчин, өрлөгчин, үсчин тус бүр 3, мужаан 4, авто засварчин 7, засал чимэглэлчин, жолооч тус бүр 8, тогооч, гагнуурчин тус бүр 9, мэргэжилгүй 43 хувийг эзэлж байна.

Зураг 4. Мэргэжил:

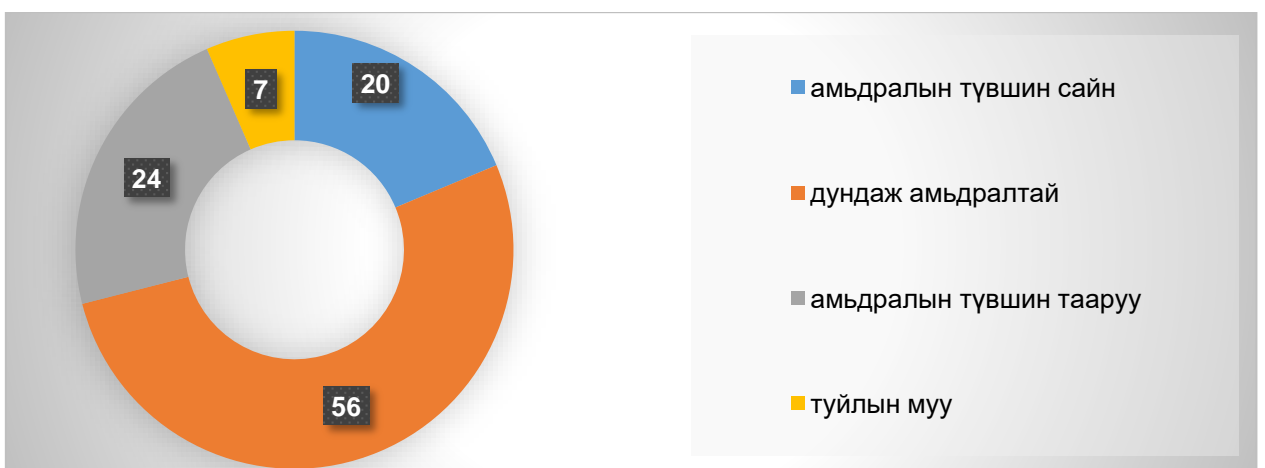
Судалгаанд хамрагдагсдын 50 хувь нь эцэг, эхтэйгээ, 17 хувь нь эцэг, эх нь салж, өвөө эмээтэйгээ, 2 хувь нь эцэгтэйгээ, 20 хувь нь эхтэйгээ өссөн бол, 11 хувь нь өнчин өссөн байна.

Зураг 5. Өссөн гэр бүлийн орчин:

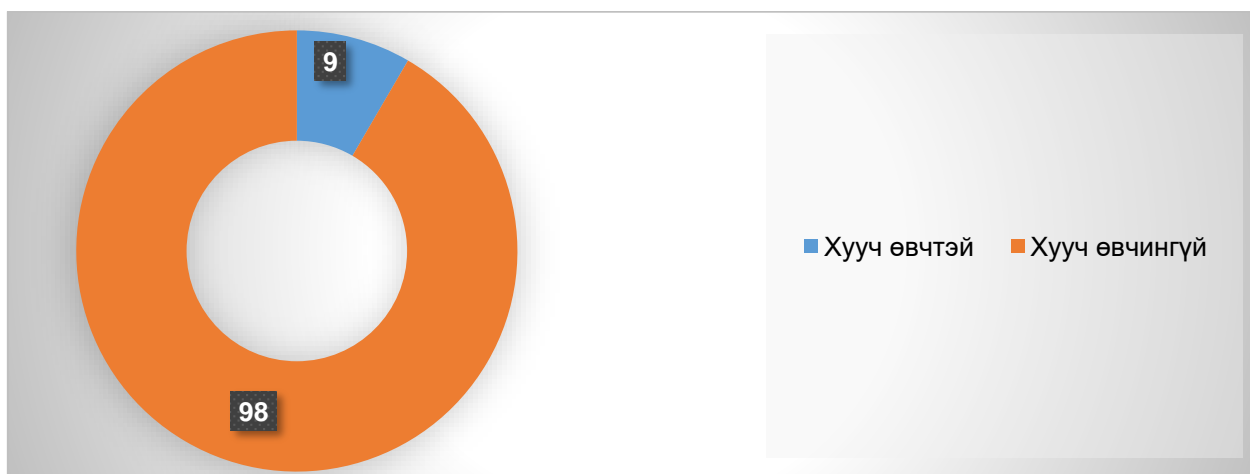
Өссөн гэр бүлийн амьжиргааны түвшний талаарх асуулгад 19 хувь нь амьдралын түвшин сайн, 52 хувь нь дундаж амьдралтай, 22 хувь нь амьдралын түвшин тааруу, 7 хувь нь туйлын муу гэж хариулжээ.

Зураг 6. Өссөн гэр бүлийн амьжиргааны түвшин:

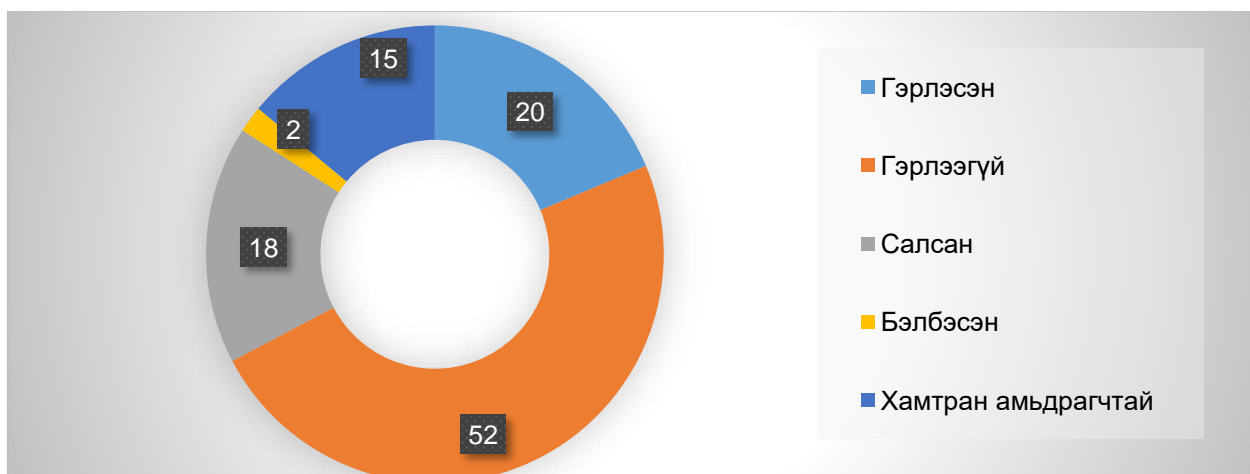
Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлуудын эрүүл мэндийн судалгаатай танилцахад 8 хувь нь хууч өвчтэй бол 92 хувь нь эрүүл байна.

Зураг 7. Эрүүл мэндийн байдал:

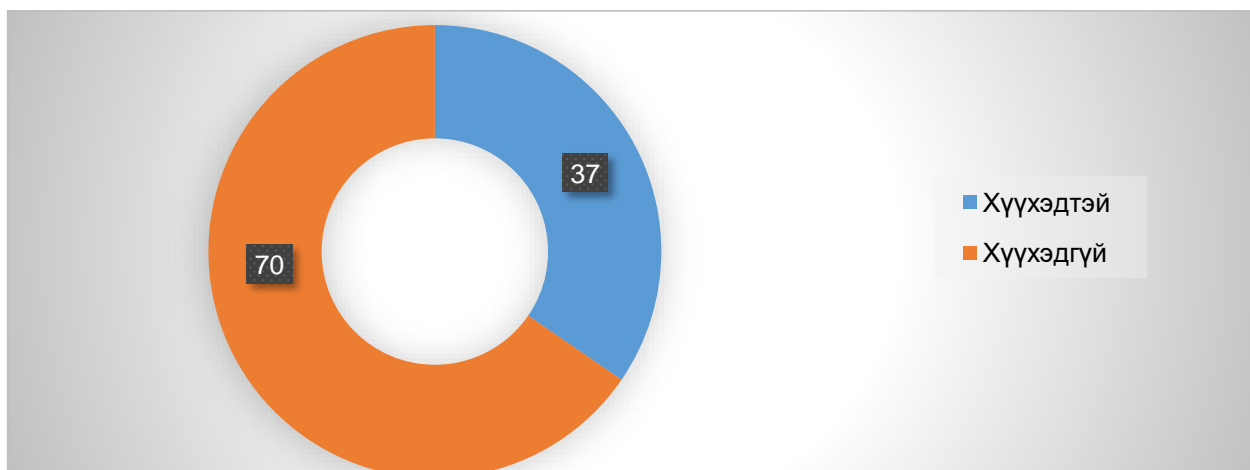
Судалгаанд хамрагдагсдын 19 хувь нь гэрлэсэн, 49 хувь нь гэрлээгүй, 17 хувь нь салсан, 2 хувь нь бэлбэсэн, 14 хувь нь хамтран амьдрагчтай байна.

Зураг 8. Гэр бүлийн байдал:

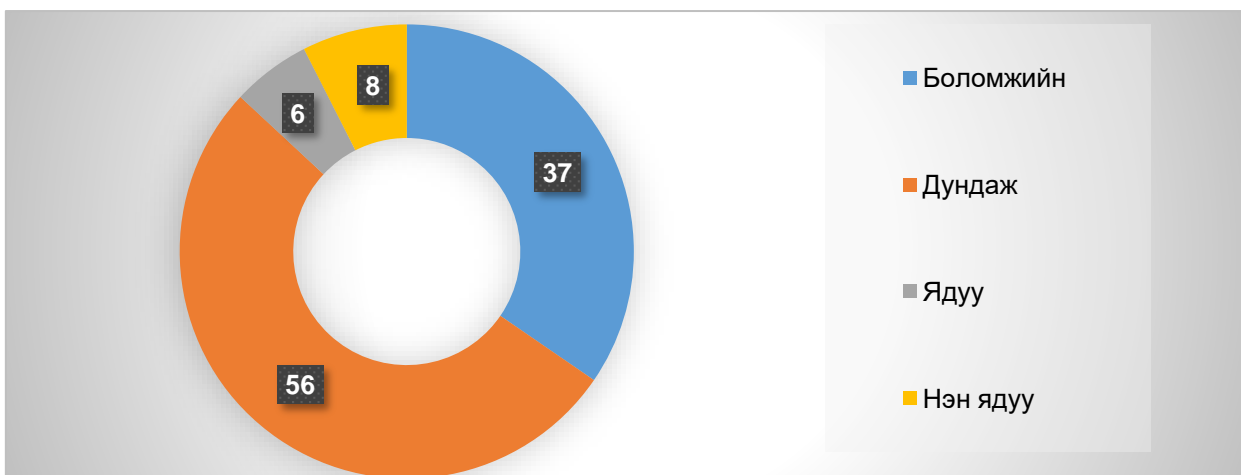
Судалгаанд хамрагдагсдын 65 хувь нь хүүхэдтэй, 35 хувь нь хүүхэдгүй байна.

Зураг 9. Хүүхэдтэй эсэх:

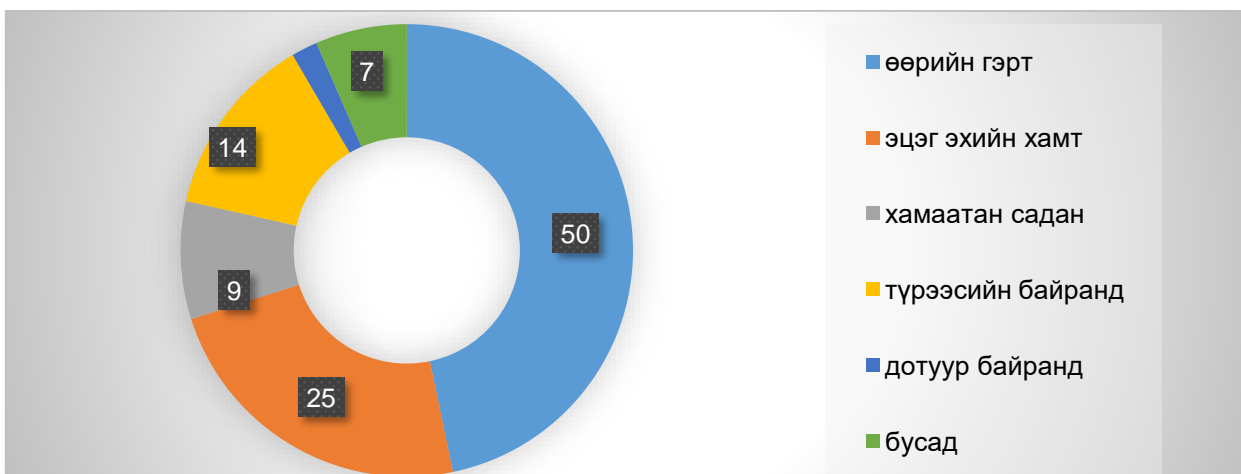
Судалгаанд хамрагдагсад “Ял эдлэхээс өмнөх таны амьжиргааны түвшин ямар байсан гэж та бодож байна вэ?” гэсэн асуултад 35 хувь нь боломжийн, 52 хувь нь дундаж, 6 хувь нь ядуу, 8 хувь нь нэн ядуу гэж хариулсан.

Зураг 10. Ял эдлэхээс өмнөх амьжиргааны түвшиндээ өгсөн үнэлгээ:

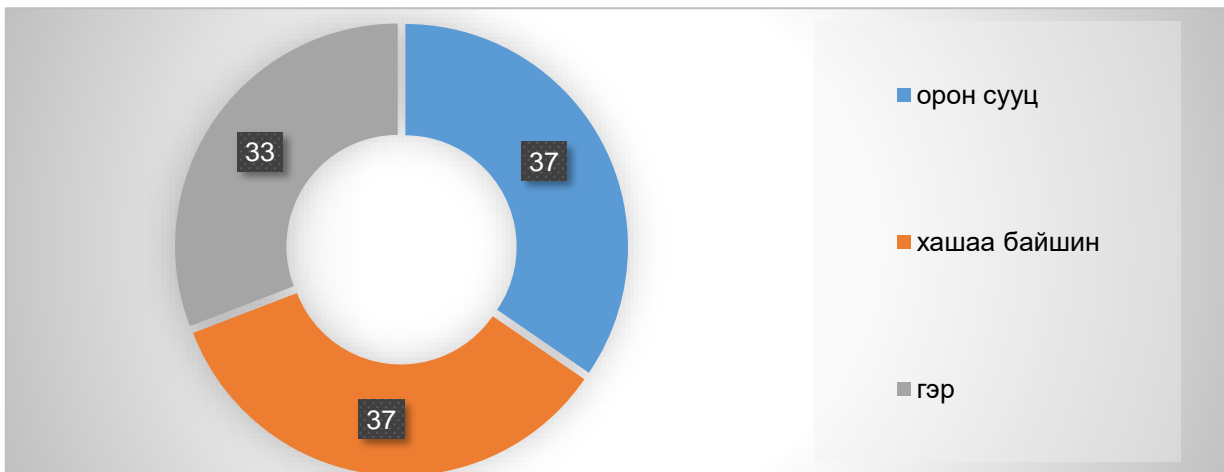
Судалгаанд хамрагдагсад ял шийтгэгдэхийн өмнө 47 хувь нь өөрийн гэрт, 23 хувь нь эцэг, эхийн хамт, 8 хувь нь хамаатан, садныдаа, 13 хувь түрээсийн байранд, 2 хувь дотуур байранд, 7 хувь нь бусад буюу асрамжийн байр, найз нөхдийндөө амьдарч байсан гэж хариулжээ.

Зураг 11. Ял шийтгэгдэхийн өмнө амьдарч байсан орчин:

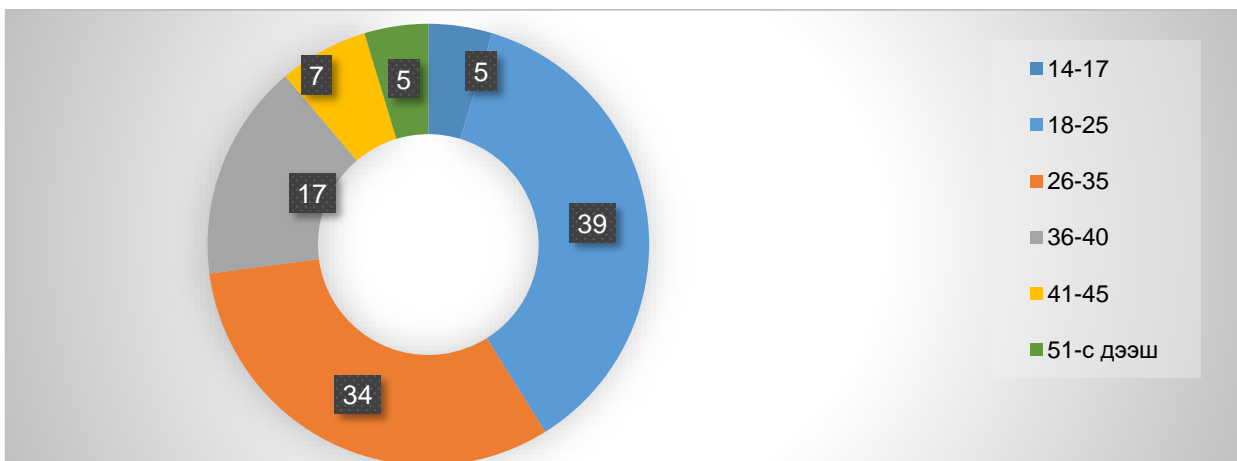
Судалгаанд хамрагдагсдын 35 хувь нь орон сууцанд, 35 хувь нь хашаа байшинд, 30 хувь нь гэрт амьдарч байсан гэж хариулжээ.

Зураг 12. Амьдарч байсан орон байрны нөхцөл:

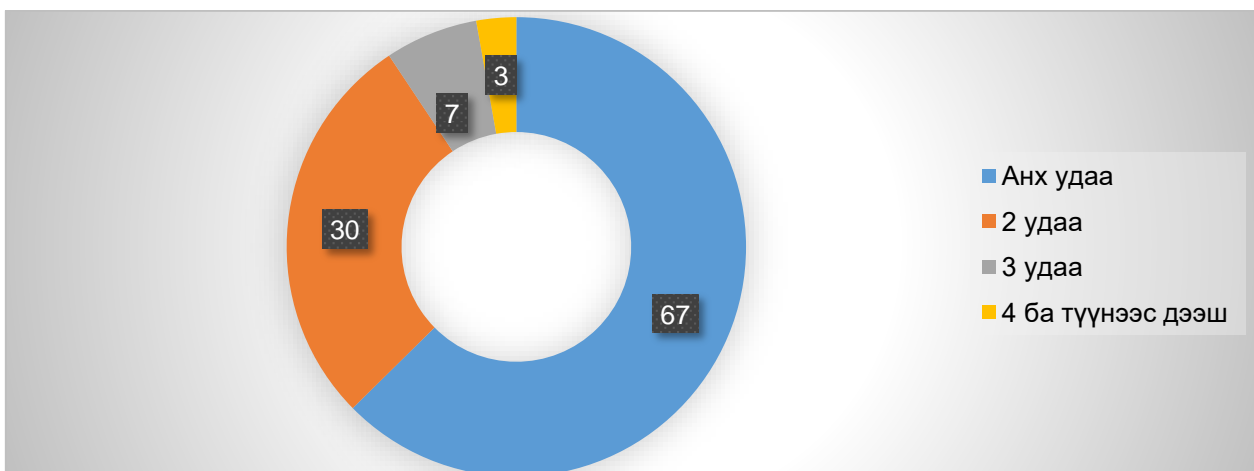
Судалгаанд хамрагдагсдын 5 хувь нь 14-17, 36 хувь нь 18-25, 32 хувь нь 26-35, 16 хувь нь 36-40, 7 хувь нь 41-45, 5 хувь нь 51-с дээш настайдаа гэмт хэрэг үйлдэж, ял шийтгэгдсэн байна.

Зураг 13. Гэмт хэрэг үйлдэх үеийн нас:

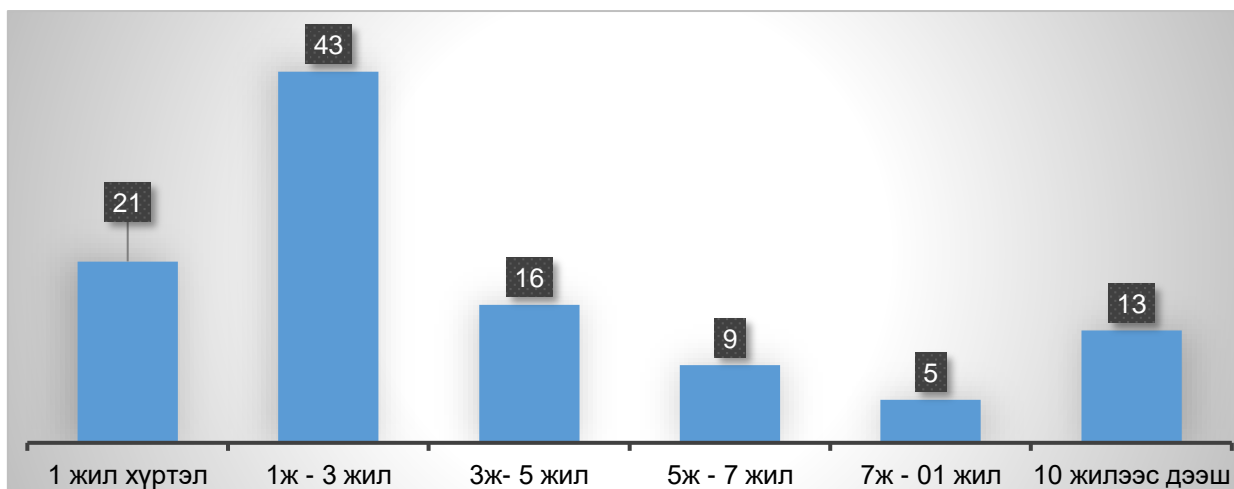
Судалгаанд хамрагдагсдын 63 хувь нь анх, 28 хувь нь 2, 7 хувь нь 3, 3 хувь нь 4 ба түүнээс дээш удаагийн ял шийтгэлтэй байна.

Зураг 14. Ял шийтгэлийн тоо:

Судалгаанд хамрагдагсдын 20 хувь нь 1 хүртэл, 40 хувь нь 1-3, 15 хувь нь 3-5, 8 хувь нь 5-7, 5 хувь нь 7-10, 12 хувь нь 10-аас дээш жилийн хорих ялыг биечлэн эдлээд байна.

Зураг 15. Биеэр эдэлсэн хорих ялын хугацаа:

2022 оны байдлаар улсын хэмжээнд Эрүүгийн хуулийн 17.1 дүгээр зүйлд заасан гэмт хэргийн улмаас нийт 761 хүн хорих ял эдэлж байна.

Нийт судалгаанд хамруулсан 546 хоригдлыг насны хувьд авч үзвэл 14-17 насны 4, 18-25 насны 180, 26-30 насны 129, 31-35 насны 97, 36-40 насны 71, 41-45 насны 26, 46-50 насны 14, 51-55 насны 12, 56-60 насны 13 хоригдол хорих ял биечлэн эдэлж байна.

Уг хоригдлуудыг боловсролын түвшнээр авч үзвэл дээд боловсролтой 13, тусгай мэргэжлийн дунд 13, бүрэн дунд боловсролтой 260, суурь боловсролтой 156, бага боловсролтой 65, боловсролгүй 39 хоригдол байна. Мөн нийт хоригдлын 476 нь буюу 87.12% нь гэмт хэрэг үйлдэх үедээ тодорхой ажил, хөдөлмөр эрхэлдэггүй байсан бол 351 хоригдол буюу нийт хоригдлын 64% нь бусадтай гэрлэж байгаагүй байна.

Сүүлийн 5 жилд энэ төрлийн гэмт хэрэгт холбогдогчдын 75% нь эрхэлсэн тодорхой ажилгүй, 16% нь оюутан сурагч, үүнээс 55.3%-ийг 18-30 насны хүүхэд залуучууд эзэлж байна. Түүнчлэн хулгайлах гэмт хэргийг бүлэглэж буюу зохион байгуулалттай бүлэг болон давтан үйлдэх явдал нийслэл хотод тархмал шинжтэй, дагнасан хэлбэртэй байна.

ЦЕГ-ын Мэдээлэл, судалгааны албанаас гаргасан судалгаанаас үзэхэд тус хотод хулгайлах гэмт хэрэгт холбогдогчдын 5 хүний 1 нь бүлэглэж, 4 хүний 1 нь давтан гэмт хэрэг үйлджээ. Бүлэглэж гэмт хэрэг үйлдэгчид ихэвчлэн 18-25 насны хүмүүс байгаа ба тэдгээрийн олонх нь урьд 1-2 удаа хулгайлах хэрэгт холбогдож байсан хүмүүс байна. 2017-2020 оны хооронд хулгайлах, булаах, дээрэмдэх гэмт хэргийг бүлгээр болон урьдчилан үгсэн тохиролцсон бүлгээс үйлдсэн тохиолдол 3807 бүртгэгдсэн байна.

1.2. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлуудын сэтгэл зүйн шинж

Темперамент (латины temperameotum) бол хүний үйл явдал, төрх байдал, зан аашинд илрэн гарч буй сэтгэл зүйн төрөлхийн шинж чанар болно. Өөрөөр хэлбэл бидний сэтгэцийн үйл ажиллагааны тогтвортой бөгөөд зүй тогтол харьцаа, мэдрэлийн тогтолцооны хэв шинжийн онцлог юм гэж тодорхойлсон байдаг.

Темперамент гэдэг нэр томъёо нь заримдаа “хүч”, “хурд” гэсэн утгыг илэрхийлдэг боловч сэтгэл судлалын шинжлэх ухаанд монгол хэлнээ буулгавал зан авир, авир араншин, зан араншин, зан ааш, төрх араншин гэх мэт утгыг илэрхийлсэн байна. Ер нь хүн аль эрт үеэс өөрсдийгөө хэд хэдэн хэв шинж, төрөл, ангилалд багтаан тодорхойлох болсон байна. Ромын философич, эмч Клавий Гален хүний бие махбодын үйл ажиллагааг “галенизм” буюу хэд хэдэн шингэнээс бүрдсэн гэж үздэг онол дээрээ суурилсан бие хүний хэв маяг, төрлүүдийн тухай ойлголтыг бий болгосон. Гэхдээ Галенизмын сургаалаас өмнө (МЭӨ 495-435 онд) эртний Грекийн философич Эмпедокл дөрвөн ялгаатай чанаруудын тухай тайлбарласан нь дэлхий (хүйтэн ба хуурай) агаар (дулаан ба нойтон), ус (хүйтэн ба нойтон), гал (дулаан ба хуурай) хэмээн оршин байдаг шинж найрлагуудын тухай дурдсан байдаг.

Харин эртний Грекийн эмч Гиппократ (МЭӨ 460-370 онд) дээрх шинж найрлагуудыг хүний биед байдаг бөгөөд тэдгээр нь тэдгээр нь зан чанарыг илэрхийлдэг “Шингэн”-ий онол болгон өөрчлөн хөгжүүлсэн. Тэрээр хүний биед байдаг цус, цөс, тунгалаг шингэн, хар цөс зэрэг дөрвөн шингэний харьцаа чухал гэж үзэж байжээ. Хүний биед цус зонхилж байвал сангвиник, цөс их бол холерик, хар цөс их бол меланхолик, тунгалаг шингэн давамгайлж байвал флегматик хэв шинжийн темперамент илэрнэ гэж таамаглаж байсантай холбоотойгоор темпераментын дөрвөн хэв шинжийг нэрлэх болсон. Харин сүүлд 1947 онд Ханс Айзенк темперамент бол төрөлхийн, биологийн шинжтэй байдаг гэдгийг нотолж байжээ.

Харин оросын эрдэмтэн И.П Павловын (1836-1949) судалгаа шинжилгээний дүгнэлтэд темпераментын физиологийн үндсийг шинжлэх ухааны үүднээс мэдрэлийн тогтолцооны 3 үндсэн шинж чанарын тухай сургаалыг анх гаргасан юм. Хөөрөл саатал гэдэг нь мэдрэлийн хоёр үндсэн процесс уураг тархины дээд гадаргад явагддаг. Энэ хоёр чухал процесст дараах шинж чанартай байдаг. Үүнд:

1. Хөөрөл саатал хоёрын хүч: Энэ нь мэдрэлийн эсийн ажиллах чадвар, тэсвэр давамгай чанараас хамаарна;

2. Хөөрөл саатал хоёрын харьцаа буюу баланс: Өөрөөр хэлбэл энэ хоёрын аль нь давуу аль нь дутуу байгааг үзүүлсэн чанар, энэ хоёрын процессын хөдөлгөөн буюу нэг нэгийгээ халж солих хурд болно.

Өөрөөр хэлбэл хүний сэтгэл зүйн хөөрөл саатал хоёрын хүч харьцаа хөдөлгөөнөөр бий болсон чанарыг мэдрэлийн тогтолцооны үндсэн хэв шинж гэж нэрлэдэг байна.

Ийнхүү бие хүний сэтгэл зүйн хэв шинжийн талаарх ойлголтыг Швейцарын сэтгэцийн эмч Карл Густав Юнг (1907-1961) гаргасан бөгөөд 1904 онд сэтгэл зүйн оношилгоо, сэтгэл мэдрэлийн туршилтын лаборатори нээн ажиллуулж байжээ.

Тэрээр “Миний амьдрал тэр чигээрээ бие хүний нууцад нэвтрэн орох гэсэн нэг л зорилго, нэг л чиг хандлагатай бөгөөд би бүх л бүтээлээ үүнд зориулах болно” хэмээн өгүүлж байсан ба 1921 онд “Сэтгэл зүйн хэв шинжүүд” бүтээлээ гаргажээ. К.Г Юнг бүх хүмүүсийг:

- гадагшаа чиглэсэн хэв шинж;
- дотогшоо чиглэсэн хэв шинж гэсэн хоёр хэв шинжид хуваасан байна.

Гадагшаа чиглэсэн хэв шинж буюу экстраверт хэв шинжтэй хүмүүс нь сэтгэцийн үйл ажиллагаа гадагш буюу бусад руу хандсан, өөрийгөө бусдад чөлөөтэй илэрхийлэх хандлагатай, нээлттэй, нийтэч харилцаатай, харилцааны ур чадвар сайтай байдаг.

Харин дотогшоо чиглэсэн буюу интраверт хэв шинжийн хүмүүс нь сэтгэцийн үйл ажиллагаа нь өөр рүүгээ, дотогшоо чиглэгдсэн ганцаардмал, харилцааны ур чадвар муутай, түгжигдмэл хүмүүс юм.

Ийнхүү үндсэн хоёр хэв шинжээс гадна холимог хэв шинж буюу экстраверт, интраверт шинжүүдийг өөртөө агуулсан гуравдагч хэв шинж байдаг байна.

Гадагшаа чиглэсэн нь хүмүүс нь өөрийгөө илэрхийлэх чадвар сайтай бодсон, санасан сэтгэл хөдлөлөө гадагш нь илэрхийлдэг тул стресст өртөх нь бага буюу хэрэв стресст өртвөл стрессээ тайлах ур чадвартай, бодол санаагаа бусадтай хуваалцаж шийдвэр гаргадаг хүмүүс байна.

Дотогшоо чиглэсэн хүмүүс нь стресс тайлах ур чадвар багатай тул стресст өртөмхий, дотоод шалтгаант сэтгэцийн эмгэгүүд илрэх магадлал өндөр хүмүүс гэж үздэг.

Амвеверт буюу холимог хэв шинжийн хүмүүс гэдэгт ихэнх хүмүүсийн сэтгэл зүйн хэв шинж багтааж болдог байна.

Ийнхүү сэтгэл зүйн хэв шинж нь хүний зан ааш төрх байдлын нэг үндэс болох нь маргаангүй иймээс авир араншин нь хүний бүх үйл байдалд зохих хэмжээгээр нөлөөлдөг байна. Харин уул хүний чиг зорилт мэдлэг чадвар дадал, зүй дадлага зэрэг нийгмийн туршлагаас хамаарч авир араншны гаднах илрэлд өөрчлөлт орж болдог байна. Гэвч бид авир араншин бүрийн ерөнхий онцлогийг урьдчилан мэдэх нь чухал.

Холерик хүн нь цочмог шаралхуу ааштай хурц бөгөөд хурдан омголон зантай түргэн ааштай дүрс хийн уурлах нь цөөнгүй, тогтворгүй боловч дайчин байдалтай урам зориг нь хувирахдаа түргэн, орчиндоо маш идэвхтэй ханддаг. Хөөрлийн процесс давуу их учир ийм байдалтай байдаг. Холерик хүн нь мэдрэл сэтгэлийн талаар ядрах нь бага ажил үйлсэд эрч хүч сайтай хөнгөн гавшгай байдаг. Ажил хэрэгт ухамсартай хариуцлагатай хандах чанар шинжийг төлөвшүүлэх шаардлагатай, ганцаардмал, явцуу байдалд дургүй буюу хамтач нийтэч үзэлтэй бусадтай нөхөрлөж санаа бодлоо тулган хүлээлгэх зууралдах нь их өөрийгөө хэтрүүлэн үнэлэх нь элбэг, зориг зүрх их шаардах юмнаас айж шантардаггүй. Ажилд идэвхтэй эрч хүчээр сайн магтуулах дуртай байдаг.

Сангвиник хүн нь гавшгай сэргэлэн юм юмыг сонирхдог сэтгэлийн хөдөлгөөн гүнзгий биш, цовоо бөгөөд нийтэч, ажил амьдралд хүртээмжтэй, хүмүүстэй танилцахдаа амархан, орчиндоо хандах нь идэвхтэй хэнэггүй занд дургүй хүмүүс байдаг. Бусдаас түрүүлж хүмүүстэй ажил хэргийн холбоо, санаа сэтгэлийн харилцаа амархан тогтоодог. Гавшгай уриалагхан ямагт ажилдаа завгүй бусдыг хэлсэн даалгасныг дагах нь амархан. Өөрийнхөө бодлыг батлах үед ч гэсэн бусадтай зөрөхгүйг хичээдэг.

Флегматик хүн нь хүчтэй хэв шинжийн боловч хөөрөл саатлын хөдөлгөөн, солигдол нь удаан буюу хөшүүн, тайван хөдөлгөөн тогтуун байдалтай дуу цөөн, биеэ хянан барьдаг сэтгэлийн гадаад илрэл нь сул буюу бүдэг харин ажлын чанар нь сайн аливаа асуудалд буурь суурьтай хандах нь их байдаг. Сахилга бат сахих нь амархан бусдын үг ятгалгыг даган дуурайх нь олонтой. Сайшаан дэмжсэн, зэмлэл буруу шаасан үг яриаг ойлгох мэдрэн хүлээж авахдаа сайн, ажил хэрэгт хариуцлага сайтай болгоход хэцүү биш хүн байдаг.

Меланхолик хүн нь буурьтай дүнсгэр зантай бөгөөд зарим талаар бүрэг ичимхий, гунигтай байдалтай болдог, хянуур боловч зөөлөн, уриалагхан зан энэ хэв шинжийн хүмүүст бий. Мөн эмзэг сэтгэлтэй, бага ч гэсэн бүтэлгүй явдалд дургүй, сэтгэл санаа нь зовох нь их, орчиндоо хандах сэтгэлийн гадаад илрэл бага энэ хэв шинжийн сайн тал нь өндөр мэдрэмжтэй байдаг. Даалгасан ажил хэрэгт хариуцлагатай хандах чанар сайтай үүргээ заавал биелүүлэхийг хичээдэг ажлын чанар чансаа нь ч сайн. Шинэ нөхцөл байдалд дасахдаа амаргүй, удаан гомдохдоо амархан сэтгэл санааны хувьд өөрийгөө ганцаардуулж болох тийм сэжигч эмзэг байдал ихтэй байдаг.

Дээрх дурдсан дөрвөн үндсэн авир араншны онцлог нь амьдрал ахуй хүмүүжлийн нөхцөлөөс хамаарч хувирч өөрчлөгдөх нь бий өөрөөр хэлбэл тэр онцлогийг харьцангуйгаар ойлгодог байна.

Оросын ахмад сэтгэл судлаач В.С Мерлин “Темпераментын үүргийг ургамлын хөгжилд газрын хөрс ямар үүрэгтэй байдагтай адилтган үзэж болох юм” Үр нь жижиг боловч хөрснөөс болж гадаад байдал ургацын хувьд өөр өөр ургамал гардаг гэвч түүн дээр ямар ургамал ургах нь хөрснөөс хамаарахгүй гэж тайлбарласан. Үүний нэгэн адил темпераментын шинж чанар нь гадаад орчны болон хүмүүжлийн нөлөө үйл туссан сэтгэл зүйн тийм үндэс болгодог гэж бичсэн байдаг.

Темперамент зан төлөв хоёр нь аль аль нь хүний биеэ авч яваа байдал болон нийгмийн харилцааг тусгах боловч нэг зүйл биш юм. Темперамент нь бие хүний нийгмийн онцлог шинжүүдийг бүрэн тусган тодорхойлоогүй, өөрөөр хэлбэл хүний темпераментын онцлогоор нь түүний нийгмийн дотор эзлэх байр суурь нийгмийн зорилго чиглэл болон үнэнч шудраг байдал, хөдөлмөрч шаргуу чанар тэсвэр хатуужил, идэвх санаачлаг үүрэг хариуцлага, зэрэг хүн өөртөө болон нийгэм хамт олон хөдөлмөрт харилцах харилцааг илэрхийлсэн бүхий л шинжүүдийг тогтоон тодорхойлоогүй билээ. Жишээ нь, нэг янзын адилхан темпераменттай хүмүүс нь нийгмийн дотор биеэ өөр өөр янзаар авч явдаг. Тийм учраас хүний зөвхөн

темпераментын зарим нэгэн илэрхийллээр түүний нийгмийн доторх бүхий л харилцааг тодорхойлж болохгүй.

Зан төлөв темпераментын хоорондын харилцан холбоо үлэмж нарийн бөгөөд адил төстэй тал олон байдаг. Темперамент нь ихэвчлэн хүний зан төлөвийн динамик талыг тусгасан байдаг. Флегматик, холерик темпераментын хүмүүсүүдийн өөртөө шүүмжлэлтэй хандах байдал өөр өөр илэрхийлэгддэг. Флегматик темпераментын хүмүүс нь өөрийн гаргасан алдаанд ул суурьтай үндэслэлтэй хандаж нарийн дүн шинжилгээ хийж чаддаг байхад холерик темпераментын хүн нь юманд түргэн огцом ширүүн ханддаг учир өөртөө шүүмжлэлтэй хандах чадвар сул бөгөөд өөрийн дутагдал доголдлыг элдвээр зөвтгөхийг эрмэлздэг онцлогтой. Темперамент нь хүний зан төлөвийн шинж бүрэлдэн тогтоход тодорхой нөлөө үзүүлдэг. Сангвиник темпераментын хүнд нийтлэг санаачлаг тай идэвхтэй чанар бусад темпераментын хүмүүсээс илүү хөгжсөн байдаг боловч биеэ барих өөрийгөө эзэмдэн жолоодох, тэсвэр тэвчээр, эр зоригийн хатуужлыг хүмүүжүүлэх нь нэлээд хүнд байдаг жишээтэй. Темперамент ба зан төлөвийн физиологи үндэс нь өөр өөр механизмаар явагддаг темперамент нь хүний төрөлхийн шинж дээр тулгуурлаж хөгждөг бөгөөд дээд мэдрэмжийн үйлийн хэв шинжийн онцлогоос темпераментын хэлбэрүүд тодорхойлогддог. Темпераментын физиологи үндэс нь дээд мэдрэлийн үйлийн хэв шинж юм. Харин зан төлөв нь хүний амьдралын нөхцөл хүмүүжлийн ажлын агуулга арга хэлбэрийн үйлчлэх нөлөөгөөр бүрэлдэн төлөвшдөг гэж үздэг байна.

Тухайлбал сэтгэл мэдрэлийн эмч, сэтгэл зүйч, профессор Карл Леонгард зан төлөвийн онцлог, илэрч болох тодролын онцлог байдлаар хүмүүсийг дараах байдлаар хуваан үзжээ. Үүнд:

Хэт эрч хүчтэй хэв шинжийн хүн:

Зан төлөвийн зүйн онцлог ба илэрч болох тодролууд	Харилцааны явцад гарч болзошгүй бэрхшээлтэй талууд
<ul style="list-style-type: none"> • Эрч хүчтэй, ажиллаж хөдөлмөрлөх ирмүүн хичээл эрмэлзэлтэй. • Эр зориг, хүч авхаалж самбаа шаардсан ажил хийх сонирхолтой. • Бие даасан идэвх санаачлаг тай, өөдрөг үзэл бодолтой. • Хүнд хэцүү гэнэтийн эрсдэлийн нөхцөл байдлын үед идэвх санаачлаг тай, шийдэмгий зоримог ажиллах чадвартай. • Бусдыг хошуучлан манлайлах хүсэл эрмэлзэлтэй. • Өөрийгөө идэвх чармайлт сайтай гэж үнэлдэг. 	<ul style="list-style-type: none"> • Гэнэт огцом уурлах, бусдыг буруутгах, сөргөлдөх аргаар өөрийгөө хамгаалах хандлага ажиглагддаг. • Хөнгөмсөг, хөөрүү, өөрийгөө хянах чадвар сул, алдаа туршлагаасаа сургамж авч, засаж залруулахдаа хойрго ханддаг. • Зарим тохиолдолд асуудалд сэтгэлийн хөөрлөөр хөнгөн гоомой ханддаг. • Шударга үнэнийг туйлшруулах хандлагатай, зоргоороо, түрэмгийдүү авир гаргадаг. • Өшрөмтгий, дээрэнгүй • Дүрэм журам зөрчдөг, хэнэггүй

<ul style="list-style-type: none"> • Шинийг эрэлхийлэгч, аз турших, эрсдэлтэй алхмууд хийх дуртай. • Өөрийн нөөц бололцоог хэт дээгүүр үнэлж, бардамнах сагсуурах хандлагатай. • Ажлын ачааллыг даван туулах чадвар сайтай. 	<ul style="list-style-type: none"> • Нийгмийн хэм хэмжээг гажуудуулах хандлагатай • Өөртөө шүүмжлэлтэй хандах чадвар сул • Азгүйдэл, бүтэлгүйтэлд бусдыг буруутгах хандлага гаргадаг. • Үйл ажиллагаагаа зохистой төлөвлөж, хэрэгжүүлж чаддаггүй • Нэгэн төрлийн ажил хийх, байнга байнга сургаж зааварчлах, хэт хатуу шаардлага, хяналт тавих үед зөрчилдөх хандлага гаргадаг.
--	--

Мэдрэмтгий хэв шинжийн хүн:

<ul style="list-style-type: none"> • Хэт эмзэг мэдрэмтгий, өөнтөгч • Өчүүхэн төдий таагүй үйл явдал, шүүмжлэл сануулгыг хүндээр тусган авч эмзэглэж гомддог • Өөрийг нь илүү сайн ойлгож цөөн тооны ойр дотын хүмүүсийн дунд байх, харилцаа үүсгэхийг чухалчилдаг • Өрөв зөөлөн, энэрэнгүй • Бусдын амжилтад баярлаж талархдаг • Ажилч хичээнгүй, нягт нямбай, дэг журам, эмх цэгцтэй байдлыг эрхэмлэдэг. • Үүрэг хариуцлагын мэдрэмж сайтай хажил хэрэгч • Шударга бус ичгүүр сонжуургүй явдал, харгис догшин бүдүүлэг зан үйлдлийг жигшин зэвүүцдэг. 	<ul style="list-style-type: none"> • Бүрэг дуугай • Гунигтай, уйтгартай сэтгэлийн хөдөлгөөн давамгайлан илэрдэг • Аймтгай түгшимтгий • Гомдол, бухимдлаа дотроо хадгалж, удаан шаналдаг. • Сэтгэлээр амархан унадаг, уйламхай • Бусдын алдаа дутагдлыг гярхай ажиглаж, шүүмжлэлтэй ханддаг • Иймэрхүү онцлогтой хүмүүс гэрсэг, дуулгавартай хүлцэнгүй байх хандлагатай боловч хэт мэдрэмтгий өөнтөгч, эмзэг зан чанар нь харилцаанд саад учруулж болох талтай.
--	---

Гадагшаа чиглэсэн хэв шинжийн хүн

<ul style="list-style-type: none"> • Сэтгэлийн хөдөлгөөний илэрхийлэл сайтай • Гоо зүй, уран сайхны мэдрэмж сайтай, идэвх санаачилгатай 	<ul style="list-style-type: none"> • Сэтгэл санааны байдал нь тухайн үеийн нөхцөл байдлаас хамаарч амархан өөрчлөгдөж солигдож байдаг, хувирамтгай тогтворгүй • Баярласан үедээ хэт догдолж, хөөрч сагсуурдаг
---	---

<ul style="list-style-type: none"> • Яриасаг хүмүүстэй амархан хэл амаа ололцож, холбоо харилцаа тогтоож чаддаг • Жүжиглэмтгий, нүүрэмгий • Найз нөхөд олонтой • Уран гоё яриагаараа бусдыг өөртөө татаж, уярааж байдаг • Найз нөхөдтэйгөө хялбархан ойлголцож, тэдний дунд голлох байр суурьтай байж манлайлдаг • Өөдрөг үзэл бодолтой, илэн далангүй нээлттэй харилцаатай. 	<ul style="list-style-type: none"> • Таагүй үйл явдлаас болж цочирдон сэтгэл санаа нь хямарч, бусдыг сонсох чадваргүй болдог • Сэтгэл санааны дайралт хийж бусдыг сүрдүүлэх, эрхэндээ байлгах гэсэн давилуун хандлага ажиглагдана • Асуудал эвгүйтэж зөрчилдөж эхэлбэл яахаас ч буцахгүй улайран дайрдаг зан төлөвийн тодролууд зөрчилд хүргэж болох талтай
--	--

Дотогшоо чиглэсэн хэв шинжийн хүн

<ul style="list-style-type: none"> • Тайван дөлгөөн, тэсвэр тэвчээртэй, шаргуу • Эмх цэгц дэг журамтай байдлыг эрхэмлэдэг зарчимч • Үг дуу цөөтэй, аливаад нухацтай буурь суурьтай ханддаг • Харилцааны хувьд хязгаарлагдмал битүүлэг • Аливааг эргэцүүлэн бодож, өөрийгөө чагнаж, шинжих хандлага ажиглагддаг • Бусдыг сайтар сонжиж чаддаг • Өөрийгөө илэрхийлэх чадвар султай. 	<ul style="list-style-type: none"> • Өөрийн санаа бодол, сэтгэгдэл мэдрэмжээ бусадтай хуваалцаж ярилцах, харьцаа тогтоох чадвар сул • Эмзэг гутрангуй • Чимээ шуугиан, хөл хөдөлгөөнөөс хол, гол төлөв ганцаар байхыг эрхэмлэдэг, зожигдуу • Өөрийн үзэл бодлоо хэт хамгаалж зүтгэж зөрүүдлэх хандлагатай • Хатуу итгэл үнэмшил, хадмал үзэл бодол сэтгэлгээ зэрэг онцлог талууд хүмүүстэй тогтвортой харилцаа үүсгэх, ойлголцлыг бэхжүүлэхэд саад учруулж, зөрчилд хүргэж болохыг анхааран үзэх шаардлагатай.
--	---

Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын нийтлэг хэв шинжийг тодорхойлох зорилгоор дараах арга зүйг ашиглан судалгааг явууллаа. Үүнд:

✓ Оросын сэтгэл зүйч Шмишекийн бие хүний зан төлөвийн тодролыг судлахад зориулан боловсруулсан 88 асуулт бүхий сорил;

✓ Судалгаанд оролцогчдын ялгаатай байдлыг харуулах зорилгоор 15 асуулттай асуулгаар судалгаа авсан.

Бие хүний сэтгэл зүйн хэв шинжийг тодорхойлох сорил:

Судалгаанд хамрагдсан хоригдлыг 88 сэтгэмжийг уншаад удаан бодож цаг алдах хэрэггүйгээр тухайн агшинд төрж байгаа өөрийн мэдрэмж, сэтгэгдлийг тийм,

үгүй гэж тус тус үнэлдэг. Энэхүү сорил зан төлөвийн тодролын хэв шинжийг 10 төрлийн үзүүлэлт буюу хэмжүүрээр оношлон тодорхойлдог.

Тухайн сорил нь сэтгэл зүйн Гипертим буюу амьдралын эрч хүчтэй хүний онцлог, хөөрүү хэв шинж буюу амархан хөөрдөг онцлогтой хүний онцлог, сэтгэл хөдлөмтгий хэв шинжтэй хүний онцлог, Педант буюу дүрэм журмыг баримталдаг нямбай хүний онцлог, түгшүүрт хэв шинж, Циклотим хэв шинж сэтгэл санаа амархан өөрчлөгдөмтгий, батлан харуулагч хэв шинж буюу олны дунд байх дуртай хүний, хувирамтгай буюу тогтворгүй хэв шинж, Дистим буюу цуцамтгай хэв шинж, Экзальт буюу хэт мэдрэмтгий хэв шинжийн тодорхойлдог онцлогтой.

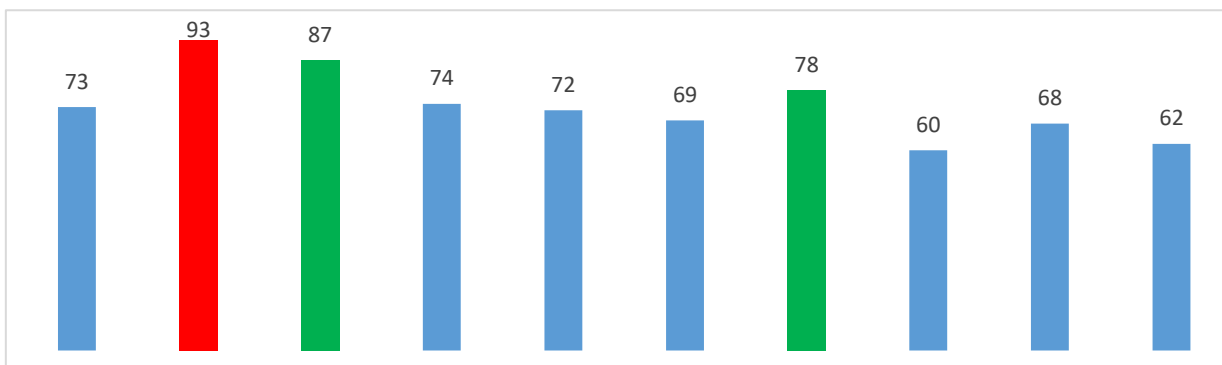
Гипертим буюу амьдралын эрч хүчтэй хүний онцлогийг /1, 11, 23, 33, 45, 55, 67, 77-р Тийм-1 оноог 3-аар үржүүлж, хөөрүү хэв шинж буюу амархан хөөрдөг онцлогтой хүний онцлогийг /2, 15, 24, 34, 37, 56, 68, 78, 81-р асуултад тийм бол-1 оноо 12, 46, 59-р асуултад үгүй бол-1 оноог 2-оор үржүүлж, сэтгэл хөдлөмтгий хэв шинжийг /3, 13, 35, 47, 57, 69, 79-р асуултад тийм бол -1 оноо 25-р асуултад үгүй бол-1 оноог 3-аар үржүүлж, педант буюу дүрэм журмыг баримталдаг нямбай хүн /4, 14, 17, 26, 39, 48, 58, 61, 70, 80, 83-р асуултад тийм бол-1 оноо 36-р асуултад ггүй бол -1 оноог 2-оор үржүүлж, түгшүүрт хэв шинж /16, 27, 38, 49, 60, 71, 82-р асуултад тийм бол-1 оноо 5-р асуултад үгүй бол - 1 оноог 3-аар үржүүлж, циклотим хэв шинж сэтгэл санаа амархан өөрчлөгдөмтгий /6, 18, 28, 40, 50, 62, 72, 84-р асуултад тийм бол -1 оноог 3-аар үржүүлж, батлан харуулагч хэв шинжийг /7, 19, 22, 29, 41, 44, 63, 66, 73, 85, 88-р асуултад тийм бол- 1 оноо 51-р асуултад үгүй бол - 1 оноог 2-оор үржүүлж, хувирамтгай буюу тогтворгүй хэв шинжийг /8, 20, 30, 42, 52, 64, 74, 86-р асуултад тийм бол -1 оноог 3-аар үржүүлж, дистим буюу цуцамтгай хэв шинж /9, 21, 43, 75, 87-р асуултад тийм бол -1 оноо 31, 53, 65-р асуултад үгүй бол -1 оноог 3-аар үржүүлж, экзальт буюу хэт мэдрэмтгий хэв шинж /10, 32, 54, 76-р асуултад тийм бол -1 оноог 6-аар үржүүлж тус тус гаргасан.

Дээрх арван хэв шинжийг тодорхойлохдоо ялгаатай байдлыг харуулах зорилгоор хэмжүүрийг тус тусад нь авсан оноогоор нь хэв шинж илрээгүй, бага зэрэг илэрсэн, хэв шинж өндөр түвшин илэрсэн гэж үнэлсэн. Харин ерөнхий индексийг тооцож гаргахдаа арван хэв шинжийн оноог харьцуулан дүгнэх байдлаар дээр гаргасан судлуулагчийн судалгааны үр дүнг нэгтгэж нийлбэрийг тооцож хамаарлыг гаргасан болно.

Түүвэр

Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын нийтлэг хэв шинжийг тодорхойлох, нийгмийн байдалтай холбон судалж, тэдгээрийн хоорондох холбоо хамааралд шинжилгээ, дүгнэлт гаргах зорилготой судалгааг явуулсан болно. Тус судалгаанд 413, 421, 425, 435, 445, 437, 439, дүгээр нээлттэй, хаалттай хорих анги, Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад Эрүүгийн хуулийн 17 дугаар зүйлийн 17.2-оор ял эдэлж буй хоригдлыг хамруулсан.

Зураг 16. Судалгааны түүвэрт хийсэн шинжилгээний ерөнхий үзүүлэлт:

	Гипертим буюу амьдралын эрч хүчтэй	Хөөрүү хэв шинж буюу амархан хөөрдөг онцлогтой хүн	Сэтгэл хөдлөмтгий хэв шинж	Педант буюу дүрэм журмыг баримталдаг нямбай хүн	Түгшүүрт хэв шинж	Циклотим хэв шинж сэтгэл санаа амархан өөрчлөгдөмтгий	Батлан харуулагч хэв шинж, олны дунд байх дуртай	Хувирамтгай буюу тогтворгүй хэв шинж	Дистим буюу цуцамтгай хэв шинж	Экзальт буюу хэт мэдрэмтгий хэв шинж
нийт түүврийн тоо	105	105	105	105	105	105	105	105	105	105
дундаж	2.54	2.80	2.71	2.53	2.46	2.39	2.59	2.26	2.49	2.39
Хүчтэй илэрсэн хувь	69.5	88.6	82.9	70.5	68.6	65.7	74.3	57.1	64.8	59
Std. Хазайлт	0.747	0.578	0.661	0.773	0.844	0.882	0.743	0.910	0.761	0.803
доод утга	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
дээд утга	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3

Хөөрүү буюу сэтгэл зүйн хувьд амархан хөөрдөг хэв шинжийн хоригдлын онцлог

Энэхүү хэв шинжийн хоригдол нийтлэг байдлаар бусадтай харилцаанд татагдан орохдоо дургүй, аман ба аман бус харилцааны хариу үйлдэл нь маш удаан, идэвхгүй үлбэгэр байдалтай байдаг. Бусдаас ямар нэг зүйлийг олон дахин шаардах, зөрүүдлэх, биеэ тоох бусад хоригдлын дунд нөлөө бүхий харагдахыг хичээх, бүдүүлэг хараалын үг ихээр хэлэх, бусдыг өөрийн дураар байлгах атаман байх сонирхолтой байдаг байна. Энэхүү нөхцөл байдлыг тодруулан харуулж буй зүйл нь судалгааны түүврийн 83.8 хувь нь үргэлж бусдын тэргүүнд тооцогдохыг хүсдэг, 74.3 хувь намайг доромжилбол би их эмзэглэдэг, 87.6 хувь нь намайг гомдоосон хүнийг амархан мартаж чадахгүй, 93.3 хувь нь өөрийн сонирхлыг тууштай хамгаалдаг, 87.6 хувь нь өөрийн үзэл бодлоо бусдад чөлөөтэй хэлдэг гэж хариулснаас харж болохоор байна.

Харин сэтгэл санаа нь хэвийн тайван байгаа үедээ тэдэнд өөриймсөг, нягт нямбай, хүүхэд болон амьтдад дуртай гэх зэрэг олон сайн шинж чанарууд тод илэрдэг боловч сэтгэл нь хөөрч, дургүй нь хүрсэн үедээ уур уцаартай, огцом зантай, өөрийгөө удирдан залах, хянах чадвар муутай болж хувирдаг байна.

Зураг 17. Хоригдлын хөөрүү хэв шинжийг тодорхойлсон үзүүлэлт:

Сэтгэл хөдлөмтгий хэв шинжийн хоригдлын онцлог:

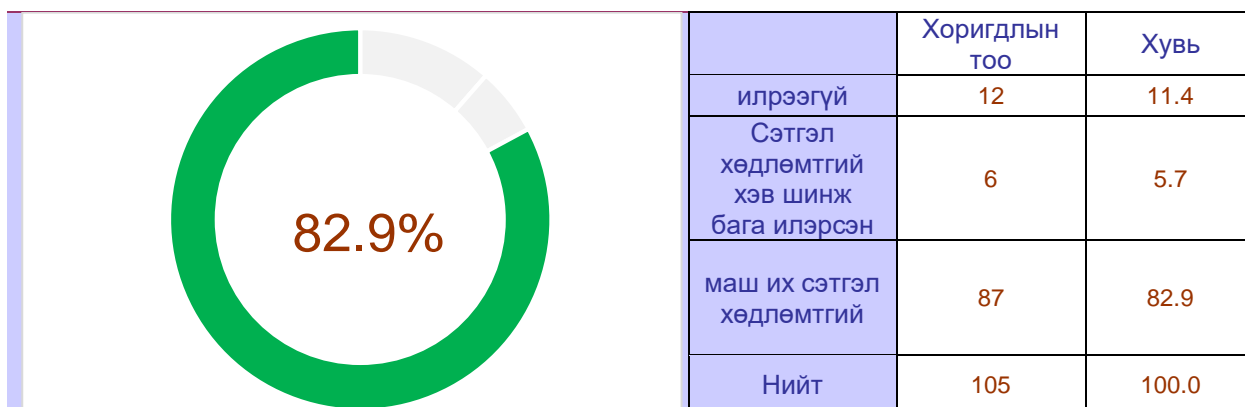
Ийм хэв шинжийн хоригдол цөөн тооны зориуд сонгосон хүмүүстэй ойр дотно харилцаа тогтоож, “үг хэлэхгүй” ойлголцдог байхыг ихэд хүсдэг зожиг, хүйтэн хөндий, сэтгэлийн хөдлөл тогтворгүй байдаг байна. Энэхүү нөхцөл байдал нь судалгааны явцад заримдаа хүнтэй ярихаас илүү амьтантай байхыг илүүд үздэг гэсэн асуултад 97 буюу 92.4 хувь нь тийм гэсэн хариулт өгснөөр илэрхийлэгдэж байна.

Харилцааны үед гол төлөв идэвхгүй байр суурь баримтлах учраас төдийлөн зөрчил зөрөлдөөнд ордоггүй. Гомдол дургүйцлээ сэтгэл дотроо хадгалж гадагш гаргахгүй байхыг цаг үргэлж хичээж байдаг сэтгэцийн үйл нь дотогшоо чиглэсэн (интроверт) хүн юм. Энэ нь хоригдлоос авсан судалгаанаас харахад ямар нэгэн хүндрэл бэрхшээл, зовлон учрахад дотроо шаналдаг гэж 91 буюу 86.7 хувь нь хариулсан байна.

Сэтгэл хөдлөмтгий энэхүү хэв шинжийн сөрөг шинж хэт мэдрэмтгий, байнга уйлдаг, сэтгэлийн хөдөлгөөнөө барих чадвар султай байдаг онцлогтой. Тэгвэл судалгаанд оролцогч хоригдлын 91 буюу 86.7 хувь нь эмгэнэлт үйл явдал харуулсан кино үзэх, өрөвдөлтэй зүйл ярилцахад уйлдаг, сэтгэл их хөдөлдөг гэсэн хариултын үр дүнгээс харж болохоор байна.

Эерэг шинж чанарууд нь: хүнлэг зан, бусдын төлөө сэтгэл зовж, амжилтыг нь хуваалцдаг, үүргээ дээд зэргээр мэдэрдэг, хэлсэн үгэндээ хүрдэг зантай байдаг.

Зураг 18. Хоригдлын сэтгэл хөдлөмтгий хэв шинжийг тодорхойлсон үзүүлэлт:

Батлан харуулагч хэв шинж, олны дунд байх дуртай хоригдлын онцлог:

Харилцаанд амархан татагдан ордог, манлайлагч байх дуртай, эрх мэдэл, сайшаал урамшууллыг бүхнээс дээгүүр тавьдаг зэрэг онцлог зан чанартай гэж үздэг. Харин судалгааны үр дүнгээс харахад дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын 77.1 хувь нь бусдын анхаарлын төвд байх дуртай, 77.3 хувь нь би бага байхдаа олны өмнө гарч шүлэг унших, дуу дуулах гэх мэт зүйлийг олны өмнө хийх дуртай байсан гэж хариулсан байна.

Тэдний хувьд бусад хүмүүстэй дасан зохицохдоо гарамгай хэдий ч ийм зөөлөн аядуу харилцааны цаана хэнтэй ч маргалдаж, цэц булаацалдахад бэлэн зан байдал нуугдаж байдаг байна. Тэгвэл судалгаанд оролцогчдын 80 хувь нь хэн нэгэнтэй зөрчилдсөний дараа дахин уулзахад тэсвэрлэшгүй мэт санагддаг уу гэсэн асуултад үгүй гэж хариулсан нь энэхүү нөхцөл байдлыг тодруулан харуулж байна.

Энэхүү хэв шинжийн хүний онцлог нь хэт их биеэ тоосон, бүхнээс илүү байх гэсэн оролдлоготой, цаг үргэлж зөрчил зөрөлдөөн үүсгэдэг атлаа өөрийгөө байнга зөвтгөж хамгаалдаг байдлаараа эргэн тойрны хүмүүсийнхээ дургүйг хүргэдэг байна. Мөн харилцааны үед эелдэг зөөлөн, жүжиглэх авьяастай, сэргэлэн бусдыг өөртөө татаж чаддаг, өвөрмөц сэтгэдэг, хөдөлгөөний эвсэл сайтай зэрэг талаараа харилцагчдаа бахдах сэтгэл төрүүлж чаддаг онцлогтой байдаг. судалгаанд оролцсон хоригдлуудын хувьд 88.6 хувь нь би ямар ч нөхцөл байдалд амархан дасаж чаддаг гэсэн бол 79.1 хувь нь намайг хайрладаггүй, хүндэлдэггүй, үнэлдэггүй хүнтэй юу ч болоогүй мэт харилцаж чаддаг гэж хариулсан байна.

Батлан харуулагч хэв шинжийн хоригдлын сул чанар нь амиа бодох, худал хуурмаг, өөрийгөө байнга магтдаг, ажлаас хойш суух хандлагатай зэрэг дутагдалтай байдаг. Харин судалгаанд оролцогч хоригдлын 89.5 хувь нь ямар ч дүрд хувирч чаддаг талаараа илэрхийлсэн бол 96.2 хувь нь бэрхшээлийг хялбархан зохицуулах чадвартай гэж өөрсдийгөө үнэлсэн байна.

Зураг 19. Батлан харуулагч хэв шинжийг тодорхойлсон үзүүлэлт:

Гипертим буюу амьдралын эрч хүчтэй хэв шинжийн хоригдлын онцлог:

Ийм хэв шинжийн хоригдол хэтэрхий яриа, бусадтай байнгын харилцаанд орж байдаг, дохио зангаа, дүрслэл, хэл ярианы бус харилцаа нь маш сайн хөгжсөн, шоронгийн үг хэллэг, яриагаар ярих хандлагатай байдгаараа онцлогтой.

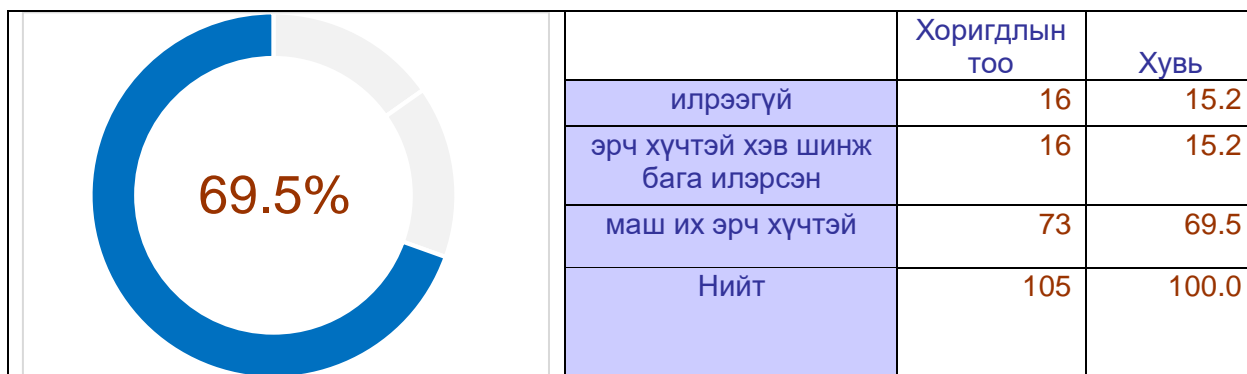
Мөн энэхүү хэв шинжтэй хоригдолтой харилцахад цаг үргэлж ярьж байгаа сэдвээсээ хазайж булзааруулах, өөрийгөө дөвийлгөх анхаарлын төвд байх гэсэн оролдлого хийх хандлагатай. Ийм зан байдлаасаа болоод тэд ажил үүргийн болон гэр бүлийн харилцаанд төдийлөн нухацтай хандахгүй, цаг үргэлж зөрчил зөрөлдөөнд ордог учир харилцааны хувьд анхаарах шаардлагатай тулгардаг байна.

Энэхүү нөхцөл байдал нь судалгааны явцад та дэгэлзүүр хүн мөн үү гэсэн асуултад 73 буюу 69.5 хувь нь тийм гэсэн хариултыг өгсөн бол та ихэвчлэн элдэв зүйлд санаа зоволгүй зугаатай байж чаддаг уу гэсэн асуултад 84 буюу 80 хувь нь мөн тийм гэж хариулсан зэргээс харж болохоор байна.

Нөгөөтээгүүр тэд элдэв зөрчил зөрөлдөөнийг өөрсдөө санаачилж өдөөдөг боловч хүмүүс тэдэнд энэ байдлыг нь анхааруулж хэлэхэд маш ихээр дургүйцдэг онцлогтой.

Өөрөөр хэлбэл энэхүү хэв шинжийн хоригдол бусдад таалагддаггүй, хүмүүсийг өөрөөс нь холдуулдаг хөнгөн хуумгай, буруу үйлдэл хийхдээ төдийлөн сэтгэл зовдоггүй, амархан уурлаж уцаарладаг, юм бүхэнд оролцдог, өөрийнхөө хүлээсэн үүрэгт ажилдаа төдийлөн сэтгэл гаргадаггүй, ухамсарладаггүй гэх зэрэг шинж чанарууд мөн илэрдэг. Тэд хатуу сахилга бат, нэг хэвийн үйл ажиллагаа, ганцаараа байх зэргийг тэвчиж чаддаггүй онцлогтой байдаг байна.

Зураг 20. Хоригдлын эрч хүчтэй хэв шинжийг тодорхойлсон үзүүлэлт:

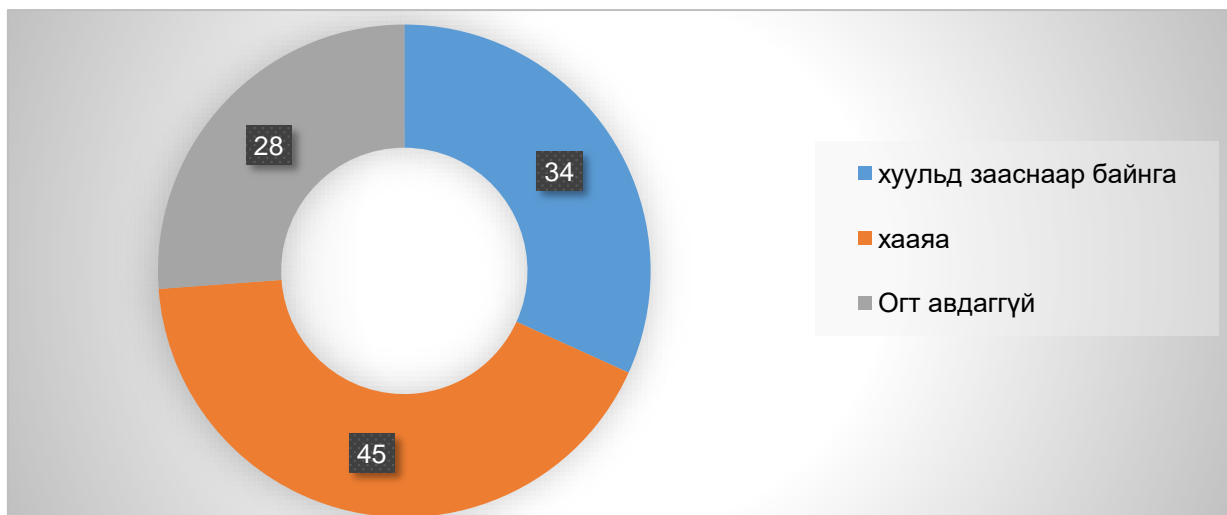

1.3. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлыг нийгэмшиж буй байдалд хийсэн шинжилгээ

Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлыг нийгэмшүүлэх үйл явцыг судлах ажлын хүрээнд нийт 107 хоригдлоос судалгаа авч, боловсруулалт хийсэн.

Судалгаанд хамрагдагсдын 32 хувь нь хуульд зааснаар байнга, 42 хувь нь хааяа, 26 хувь нь эргэлт, уулзалт огт авдаггүй гэж хариулжээ.

Зураг 21. Гэр бүлийн гишүүн болон найз нөхдөөсөө эргэлт, уулзалт авдаг эсэх:

Та хорих ангид явуулж буй нийгэмшүүлэх ажлын үр дүнг хэрхэн үнэлж байна вэ?" гэсэн асуултад 87 хувь нь засарч, хүмүүжиж байгаа, 7 хувь нь надад тохирсон арга хэмжээ авахгүй байна, 5 хувь нь үр нөлөөгүй, 2 хувь нь сөрөг нөлөө үзүүлж байна гэж хариулжээ.

Зураг 22. Нийгэмшүүлэх ажилд өгсөн үнэлгээ:

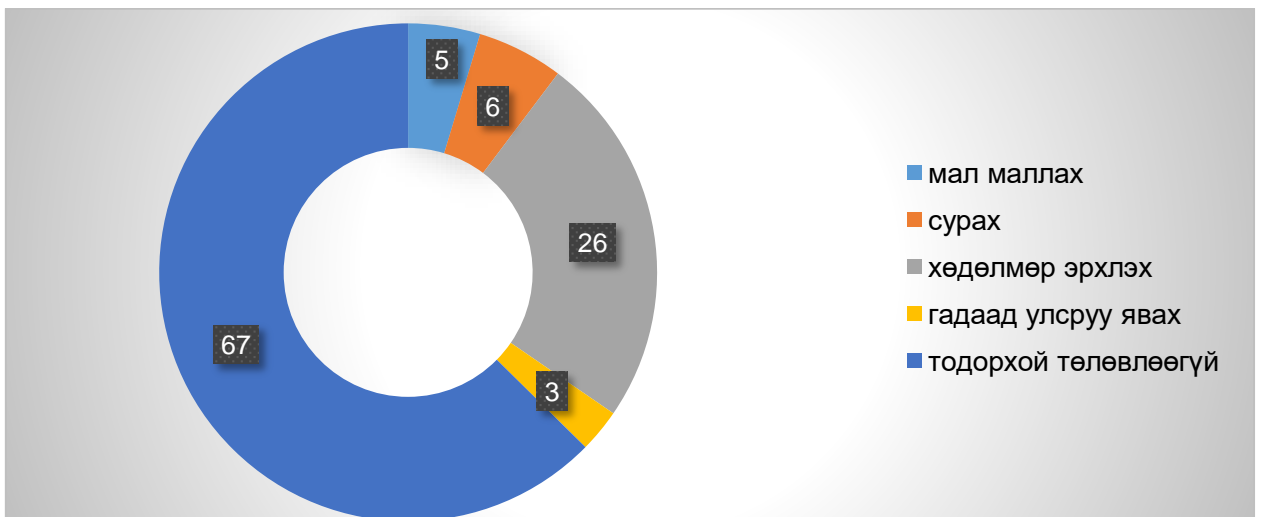
"Хорих ял эдлэх хугацаанд танд чиглэсэн ямар ажил-арга хэмжээ зохион байгуулаасай гэж хүсэж байна вэ" гэсэн асуултад 1 хувь нь гадаад хэлний сургалтад хамрагдах, 24 хувь нь нийгэмшүүлэх идэвхтэй арга хэмжээнд хамрагдах, 14 хувь нь мэргэжил эзэмших, 10 хувь хөдөлмөр эрхлэх, 6 хувь спортын арга хэмжээнд хамрагдах, 49 хувь нь ямар нэг саналгүй гэж хариулсан.

Зураг 23. Зохион байгуулах арга хэмжээ:

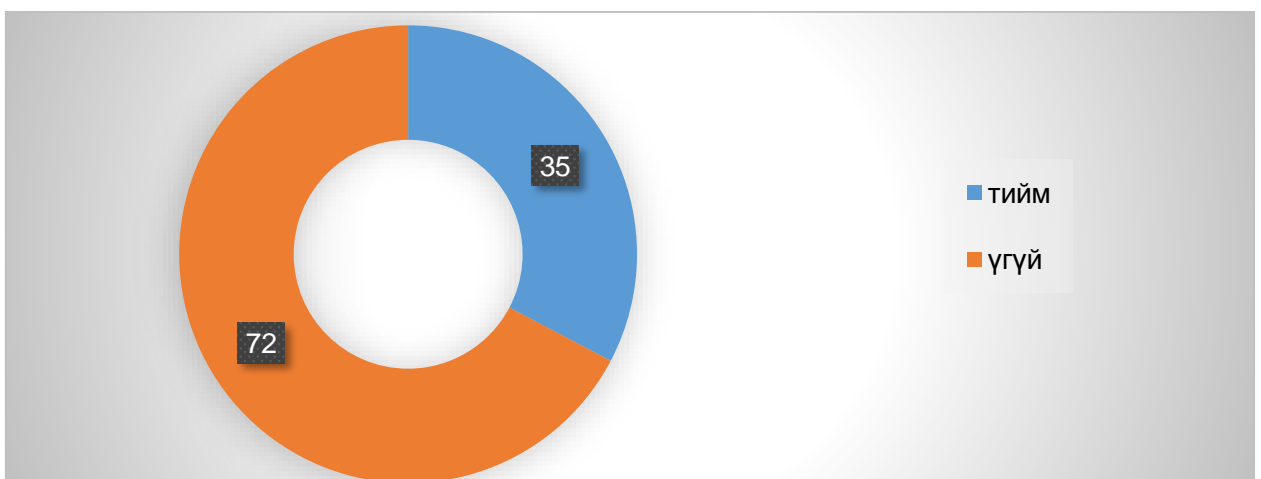
“Суллагдсаны дараах таны төлөвлөгөө юу вэ” гэсэн асуултад 5 хувь нь мал маллах, 6 хувь сурах, 24 хувь ямар нэг хөдөлмөр эрхлэх, 3 хувь нь гадаад улс руу явах, 67 хувь нь тодорхой төлөвлөгөөгүй гэж хариулсан.

Зураг 24. Суллагдсаны дараах төлөвлөгөө:

“Хорих ангид ял эдлэх явцдаа сэтгэл заслын үйлчилгээнд хамрагдах хүсэлтэй байна уу” гэсэн асуултад 33 хувь нь тийм, 67 хувь нь үгүй гэж хариулжээ.

Зураг 25. Сэтгэл заслын үйлчилгээнд хамрагдах хүсэлтэй эсэх:

ХОЁР. ДҮГНЭЛТ-ЗӨВЛӨМЖ

2.1. Дүгнэлт

Хоригдлоос авсан судалгааны дүнд тулгуурлан дараах дүгнэлтийг гаргаж байна. Үүнд:

1. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын сэтгэл зүйн хэв шинжийн хүрээнд:

Судалгаанд оролцсон дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын 74.3-88.6 хувь нь зан төлөвийн хэв шинжийн хувьд хөөрүү буюу сэтгэцийн хувьд амархан хөөрдөг, сэтгэл хөдлөмтгий, батлан харуулагч буюу олны дунд байх дуртай хэв шинж давамгайлсан хоригдол эзэлж байна.

Энэхүү хэв шинжүүдийг бүрдүүлж байгаа үзүүлэлт тус бүрээр нь авч үзэхэд бусадтай харилцаанд татагдан орох дургүй, аман ба аман бус харилцааны хариу үйлдэл нь маш удаан, идэвхгүй үлбэгэр байдалтай, зориуд сонгосон хүмүүстэй ойр дотно харилцаа тогтоож, “үг хэлэхгүй” ойлголцдог байхыг ихэд хүсдэг зожиг, хүйтэн хөндий, сэтгэлийн хөдлөл тогтворгүй боловч манлайлагч байх дуртай, эрх мэдэл, сайшаал урамшууллыг бүхнээс дээгүүр тавьдаг. Бусдаас ямар нэг зүйлийг олон дахин шаардах, зөрүүдлэх, биеэ тоох бусад хоригдлын дунд нөлөө бүхий харагдахыг хичээх, бүдүүлэг хараалын үг ихээр хэлэх, бусдыг өөрийн дураар байлгах атаман байх сонирхолтой байдаг зэрэг нь дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын нийтлэг хэв шинжийг нэмэгдүүлэх бодит шалгаан болж байна гэж үзэж байна.

Өөрөөр хэлбэл дийлэнх хоригдлын хувьд сэтгэцийн үйл нь дотогшоо чиглэсэн интроверт буюу тогтворгүй байдлын хослол нь сэтгэл санаа амархан хувирдаг, түгшүүртэй, хөшүүн, эргэцүүлэмтгий, гутранги үзэлтэй, зожиг чимээгүй боловч эрх мэдэл, сайшаал урамшууллыг бүхнээс дээгүүр тавьдаг, хэт их биеэ тоосон, бүхнээс илүү байх гэсэн оролдлоготой, цаг үргэлж зөрчил зөрөлдөөн үүсгэдэг атлаа өөрийгөө байнга зөвтгөж хамгаалдаг онцлогтой зэргийг бидний судалгааны дүн харуулав.

Хөөрүү буюу сэтгэцийн хувьд амархан хөөрдөг, сэтгэл хөдлөмтгий хэв шинжийг харьцуулан хамаарлыг тооцож үзэхэд ($r=0.528^{**}$) гарч, шууд хамааралтай байгааг судалгааны үр дүн харуулж байна. Сэтгэцийн хувьд амархан хөөрдөг хүнд сэтгэлийн хөдөлгөөнөө барих чадвар нь дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэхэд голлох нөлөө үзүүлдэг төдийгүй зөрүүдлэх, биеэ тоох бусад хоригдлын дунд нөлөө бүхий харагдахыг хичээх бүр сөрөг хандлага бий болох хууль зөрчих явдал нь өсөх зүй тогтол ажиглагдаж байна.

2. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын ял эдлэх явцдаа нийгэмшиж буй байдлын хүрээнд:

Судалгаанд оролцсон дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын 26-42 хувь нь эргэлт хааяа болон эргэлт огт ирдэггүй гэж хариулснаас харахад гэр бүлийн гишүүдийн харилцаа, холбоо алдагдсан гэдгийн шууд илрэл юм.

Эдгээр хоригдлын хувьд хорих ангид зохион байгуулагдаж буй нийгэмшүүлэх ажлын үр дүнгийн талаар 87 хувь эергээр үнэлж байгаа хэдий боловч 2-7 хувь нь

сөрөг байдлаар үнэлсэн нь дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдолд зориулсан тусгайлсан хөтөлбөрийн хэрэгцээ их байгааг харуулж байна.

Энэ нь хорих ял эдлэх хугацаандаа нийгэмшүүлэх идэвхтэй арга хэмжээнд хамрагдах гэж судалгаанд оролцогчдын дийлэнх буюу 24 хувь, нийгэмшүүлэх ажлын тодорхой санал гаргаж чадахгүй байгаа хоригдол буюу судалгаанд оролцогчдын 49 хувийг эзэлж байгаагаар илэрхийлэгдэж байна.

Ийнхүү дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдолд тусгайлсан хөтөлбөрийн хэрэгцээ, шаардлагаас шалтгаалан хоригдол ирээдүй буюу суллагдан гарсны дараа тодорхой зорилго, төлөвлөгөөгүй байгаа нь 5 хувь нь мал маллах, 6 хувь сурах, 24 хувь ямар нэг хөдөлмөр эрхлэх, 3 хувь нь гадаад улс руу явах, 67 хувь нь тодорхой төлөвлөгөөгүй гэж хариулт өгсөн зэргээр дүгнэж байна.

2.2. Зөвлөмж

Судалгааны үр дүн, дүгнэлтэд тулгуурлан дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэн хорих ял эдэлж буй хоригдлыг нийгэмшүүлэх хүрээнд дараах зөвлөмжийг дэвшүүлж гаргаж байна. Үүнд:

1. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдолд үзүүлэх сэтгэл зүйн үйлчилгээг сайжруулах хүрээнд:

Дээрэмдэх гэмт хэрэг буюу бусдын эд хөрөнгийг хүч хэрэглэн авах гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын сэтгэл зүйн нийтлэг хэв шинжид хийсэн судалгааны дүнг нэгтгэн дүгнэж үзвэл аливаа зүйлд ухамсартай, хариуцлагатай хандах шинж чанар сул байгаа тул хорих байгууллагын сэтгэл зүйч, нийгмийн ажилтны зүгээс хоригдол өөрийгөө хянах сэтгэл зүйн хөтөлбөрт хамруулах, хөдөлмөрт хандах хандлагыг төлөвшүүлэхдээ ажлын гүйцэтгэлийг чанараар үнэлэх, даалгасан ажлыг дуусгасан байдал эсхүл эхлүүлсэн ажлын гүйцэтгэлийн оролцоог харах, хөдөлмөр бүтээмжийг өөрт нь болон нийгмийн сайн сайхан байдалд зориулагдсан гэдгийг ойлгуулахад чиглэгдсэн хяналт тавих, сэтгэл зүйн зөвлөгөөг тогтмол өгч, гарч буй өөрчлөлтийг урамшуулж байх шаардлагатай.

Мөн ганцаардмал, явцуу байдалд дургүй буюу хамтач, нийтэч үзэлтэй, бусадтай нөхөрлөж санаа бодлоо тулган хүлээлгэх, зууралдах нь их, өөрийгөө хэтрүүлэн үнэлэх нь элбэг учир хамтын буюу бүлгийн уулзалт зөвлөгөөнд тогтмол хамруулах, сонсох, хүлээцтэй байх чадварыг хөгжүүлэхэд чиглэгдсэн нийгэмшүүлэх сургалтад хамруулах, хүн бүрийн оролцоотойгоор явагддаг ажил хөдөлмөр, тэмцээн уралдаанд хамруулж байх нь хувь хүний хөгжилд илүү чухал нөлөөтэй юм.

Дараагийн нийтлэг хэв шинж нь зориг зүрх их шаардах юмнаас айж шантардаггүй, ажилд идэвхтэй эрч хүчээр сайн, магтуулах дуртай байдаг нь тодорхойлогдсон учир сэтгэл зүйч, нийгмийн ажилтны зүгээс эрсдэлийг тооцох, алдаа дутагдлаасаа суралцах, уур бухимдлаа барьж сургах сургалтад хамруулах, харилцааны эерэг хэв маягийг урамшуулан сэтгэл зүйн зөвлөгөө үзүүлэн ажиллах нь үр дүнтэй юм.

Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдолд сэтгэл зүйн зөвлөгөө үзүүлэх үйлчилгээ, үйл ажиллагаандаа дараах зарчмыг баримтлан ажиллах нь зүйтэй. Үүнд:

- дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдол сэтгэл зүйн үйлчилгээнд сайн дураараа оролцох боломжийг бүрдүүлэх;
- үйлчилгээг хоригдлоос авсан сэтгэл зүйн хэв шинжийг тодорхойлох судалгааны үндсэн дээр эрэлт хэрэгцээнд нийцүүлэн шуурхай, хүртээмжтэй хүргэх;
- сэтгэл зүйч, хоригдол хоорондын итгэлцлийг бүрдүүлэн хүний нэр төр, эрхэм чанар, эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэн хувь хүний нууцыг чандлан хадгалах зарчмыг баримтлан ажиллах нь зохимжтой юм.

Харин хорих байгууллагын сэтгэл зүйч нь сэтгэл зүйн зөвлөгөө үзүүлэхдээ дараах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэн ажиллах шаардлагатай.

- сэтгэл зүйн болон бие махбодын нөхцөл байдлын үнэлгээг хийж анхан шатны сэтгэл зүйн зөвлөгөө, цаашид баримтлах зааварчилгаа өгөх, гарч болзошгүй эрсдэлийн нөхцөл байдлыг тодорхойлох үйлчилгээ үзүүлэх;

- хоригдлын сэтгэл зүйн мэдээллийг бүрдүүлэх хувийн хэрэг /мэдээллийн сан/ нээж хөтлөх, үйлчилгээний явц, үр дүнгийн талаарх холбогдох мэдээллийг нэгтгэн сэтгэл зүйн үнэлгээ, дүгнэлт, тодорхойлолт хэлбэртэйгээр сэтгэл зүйн мэдээллийн санд баяжилтыг тогтмол хугацаанд хийх;

Нийгмийн ажилтны зүгээс хоригдлын хэрэгцээ, нөхцөл байдлыг харгалзан, сэтгэл зүйчтэй зөвлөлдөн тохирох хөдөлмөрт хамруулах;

- хууль зүйн болон бусад хэлбэрийн сургалтад хамруулах;

- нийгмийн халамжийн үйлчилгээнд хамруулах бусад үйлчилгээний мэдээлэл хүргэх;

- хоригдолд гарч буй эерэг өөрчлөлтийг ажиглах, сэтгэцийн хувьд дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэх сэдэл дахин сэргэх эрсдэлээс ямагт урьдчилан сэргийлж сэтгэл зүйчтэй мэдээлэл солилцох, тохирох хэлбэрээр урамшуулах эсхүл хөтөлбөрт дахин хамруулах асуудлыг нийгэм сэтгэл зүйн хамтарсан багаар хэлэлцэж эрх бүхий албан тушаалтанд танилцуулан шийдвэрлүүлэх зэрэг болно.

Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдолд зориулсан сэтгэл зүйн зөвлөгөө нь дараах зорилгод хүрсэн байна. Үүнд:

- тухайн хоригдолтой холбоотой сөрөг сэтгэл хөдлөл буурсан байх;

- дээрэмдэх гэмт хэргийн талаарх нийгмийн хор уршгийг ойлгосон байх;

- тулгарсан бэрхшээлийг эергээр даван туулах аргачлалд суралцсан байх;

- хоригдол өөртөө итгэх итгэл, сэтгэл зүйн байдалдаа итгэлтэй болсон байх;

- хоригдол өөрийн амьдралыг хэвийн үргэлжлүүлэх сэтгэл зүйн чадварт суралцсан байх зэргээр сэтгэл зүйн зөвлөгөөний зорилгыг үнэлж болохоор байна.

2. Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдолд үзүүлэх нийгэмшүүлэх үйлчилгээг сайжруулах хүрээнд:

Судалгааны үр дүнгээс харахад дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлын гэр бүлийн гишүүдийн харилцаа, холбоо алдагдсан, харилцааны хувьд доголдолтой, бусдад өөрийн үзэл бодлыг тулгах хандлагатай гэж тодорхойлогдсон нь гэр бүлийн гишүүдийн хооронд удаан хугацааны туршид үүссэн асуудлаас үүдэлтэй байдаг.

Учир нь харилцаа гэдэг нь хоёр буюу түүнээс дээш талуудын хоорондын хэл яриа, үйл хөдлөл зэргээр дамжуулан харилцан мэдээлэл солилцох, харилцан бие биедээ нөлөө үзүүлэх холбоос гэж тодорхойлдог.

Тэгвэл хэл яриа бол хүний санаа сэтгэлийн бодит илрэл бөгөөд хүний бодол санаа нь зөвхөн хэл ярианы тусламжтайгаар бодит зүйл болдог гэж үздэг.

Иймд хоригдлын гэр бүлийн гишүүдийн эерэг харилцааг төлөвшүүлэхэд нийгмийн ажилтан холбон зуучлах үйл ажиллагаа болох эвлэрүүлэх, уучлалт гуйлгах, өөрийн алдаа эндэгдлээ ойлгож буйгаа харилцаа хандлагаараа харуулсан

захидал бичүүлэх, ирээдүйн зорилго чиглэлээ тодорхойлсон төлөвлөгөө гаргуулах зэрэг үйл ажиллагааг зохион байгуулах нь гэр бүлийн гишүүдийг цаашдын харилцаанд эерэг үр дүн үзүүлэх ач холбогдолтой.

Хорих ангийн нийгэмшүүлэх ажлын хөтөлбөрийг үйлдсэн гэмт хэрэгтний онцлог, хэрэгцээ шаардлагад үндэслэн тусгайлсан хөтөлбөрийг боловсруулахдаа тэдэнд мэргэжил эзэмшүүлэх, тохирох хөдөлмөрийн дадал суулгах, харилцааны ур чадварт суралцуулах зэрэг нөлөөллийн ажлыг судалгаанд суурилан тооцоолж хөтөлбөрийг боловсруулах шаардлагатай.

Ийнхүү хувь хүний хөгжлийн тусгайлсан хөтөлбөрийн үр дүнгээс шалтгаалан дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдсэн хоригдлыг дараагийн хөтөлбөрт шилжүүлэх, суллахад бэлтгэх, суллагдсаны дараа ажлын байранд зуучлах зэрэг байдлаар үр дүнг тооцож болохоор байна.

ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ

Хууль тогтоомж:

1. Үндсэн хууль. Уб., 1992 он. Төрийн мэдээлэл. №1
2. Эрүүгийн хууль. Уб., 2015 он

Ном, сурах бичиг, гарын авлага:

2. С.Гантулга, Б.Энхболд. Эрүүгийн эрх зүй /тусгай анги/. Уб., 2018 он.

Судалгааны тайлан:

1. ДХИС. Гэмт хэргийн цагаан ном. Уб., 2017-2022.
2. Адъяа О. “Дээрэмдэх гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтыг боловсронгуй болгох арга зам” магистрын зэрэг горилсон бүтээл. -Уб., 2022 он.

ХАВСРАЛТ

Дээрэмдэх гэмт хэрэг үйлдэн хорих ял эдэлж буй хоригдоос авсан сэтгэл зүйн сорил:

Сорил гүйцэтгэх заавар: Сорилд оролцогч нь сэтгэхүйн болон бие хүний хувийн онцлог шинжийг тодруулах нийт 4 хэсэг даалгавар гүйцэтгэх бөгөөд хэсэг тус бүрийн эхэнд тухайн даалгаврыг гүйцэтгэх зааварчилгаа бичигдсэн байгаа тул түүнтэй танилцаж гүйцэтгэнэ үү. Танд амжилт хүсье.

Даалгавар №1

Заавар: Та доорх асуулт тус бүрийн ард буй харгалзах шинжүүдээс өөрийн зан үйл болон онцлог шинжид тохирч байгаа эсэхээс шалтгаалан тийм, үгүй гэсэн хариултын хувилбарыг ашиглан хариулт өгөх ба асуулт тус бүрд хариулт өгсөн эсэхээ нягтална уу.

№	Нотломж	Тийм	Үгүй
1	Надтай ойлголцоход маш амархан		
2	Би бусдаас илүү их унтдаг		
3	Миний мэдэхээр миний амьдралд үлгэрлэн дуурайх хүн үргэлж байсан		
4	Эмчлүүлэх үедээ би эмчилгээ болгоны зорилго, ач холбогдлыг мэдэхийг хичээдэг		
5	Хэрэв би ямарваа нэг зүйлийг хүсэх юм бол биелүүлэх хүртэл нь тэсэж яддаг		
6	Би амархан улайдаг		
7	Биеэ барьж чаддаг маань миний хамгийн том давуу тал		
8	Заримдаа надад хана нударгаараа хүчтэй цохих хүсэл төрдөг		
9	Өөрийн хяналтаа би амархан алддаг		
10	Олон хөлийн газар хэн нэгэн намайг түлхэхэд би түүнийг алахад ч бэлэн байдаг		
11	Би зүүдээ ихэнхдээ эргэн санадаггүй		
12	Бусдад захиран тушаасан байдалтай хүмүүс миний дургүйг хүргэдэг		
13	Ихэнх тохиолдолд би байж суух газраа олж яддаг		
14	Би ер нь өөрийгөө шударга хүн гэж боддог		
15	Хэдий чинээ их зүйл өөртөө худалдаж авна, төдий чинээ би аз жаргалтай болдог		
16	Миний мөрөөдөл дунд би бусдын анхаарлын төвд байдаг		
17	Манай гэр бүлийнхэн гэртээ хувцасгүй явж байна гэсэн бодол хүртэл намайг бухимдаж, гуниглахад хүргэдэг		
18	Бусад хүмүүс намайг онгиороо гэдэг		
19	Хэрэв хэн нэгэн намайг тоохгүй, үгүйсгэх тохиолдолд надад амиа хорлох бодол хүртэл төрдөг		
20	Бараг бүх хүмүүс намайг магтдаг		
21	Би уурлаж бухимдахаараа ямар нэг зүйл цохиж, эвдэж сүйтгэдэг		
22	Хов ярьдаг хүмүүс миний бухимдлыг их хүргэдэг		
23	Би амьдралын сайн сайханд илүү анхаарлаа хандуулдаг		
24	Би гадаад үзэмжээ өөрчлөхийн тулд их хүч хөдөлмөр зарцуулдаг.		
25	Заримдаа надад цөмийн бөмбөгөөр дэлхийг дэлбэлмээр санагддаг		
26	Би хүнийг хараад урьдчилсан дүгнэлт хийдэггүй		
27	Заримдаа хүмүүс намайг хэт түргэн зантай гэдэг		
28	Бусдын өмнө тал засдаг хүмүүс миний дургүйг хүргэдэг		
29	Эелдэг бус ууртай, муу санаатай хүмүүст би маш их дургүй		

30	Би хүмүүсийг санамсаргүй байдлаар ч гомдоохгүй байхыг хичээдэг		
31	Би бараг уйлдаггүй хүмүүсийн тоонд орно		
32	Би тамхи их татдаг		
33	Миний гэсэн зүйлээсээ хагацаж салахад маш хүнд байдаг		
34	Би хүний царай санахдаа тааруу		
35	Би заримдаа гар хангалга хийдэг		
36	Би хүний овог нэрийг маш удаан цээжилдэг		
37	Хэрвээ хэн нэгэн надад садаа болоод байвал би тухайн хүнд бус бусад хүмүүст гомдоллодог		
38	Би өөрийгөө зөв гэдэгт итгэлтэй байсан ч бусад хүмүүсийн саналыг сонсоход бэлэн байдаг		
39	Би хүмүүсээс хэзээ ч залхахгүй		
40	Нэг газартаа хэсэгхэн хугацаанд ч суухад хүндрэлтэй байдаг		
41	Хүүхэд насны дурсамжаасаа хэсэгхэн зүйлийг л санадаг		
42	Бусдын царай нүүрний сөрөг хувирлыг би бараг анзаардаггүй		
43	Хий дэмий уурлахын оронд тайван бодож дүгнэж үзсэн нь дээр гэж би боддог		
44	Бусад хүмүүс намайг хэт их итгэмтгий хүн гэж боддог		
45	Хэрүүл, маргааны тусламжтайгаар өөрийн зорилгодоо хүрдэг хүмүүс миний дургүйг хүргэдэг		
46	Муу бүхнийг толгойноосоо авч хаяхыг хичээдэг		
47	Би өөдрөг үзлээ хэзээ ч алддаггүй		
48	Хол газар аяллаар явахдаа би бүх зүйлийг нарийн төлөвлөдөг		
49	Заримдаа би хүмүүст хэт их уурладгаа мэддэг		
50	Зарим зүйлс санаснаар болохгүй үед би гутардаг		
51	Хэн нэгэнтэй маргалдах үед бусдын алдаа дутагдлыг тодотгох нь надад тааламжтай байдаг		
52	Би бусдын өдөөн хатгалгыг шууд хүлээн авдаг		
53	Ёс бус үзэгдэлтэй кино намайг таагүй байдалд оруулдаг		
54	Хэн ч намайг анзаарахгүй байх үед би шаналдаг		
55	Бусад хүмүүс намайг хайхрамжгүй хүн гэж боддог		
56	Би ямарваа нэг шийдвэр гаргасан ч дотроо эргэлзэж тээнэгэлздэг		
57	Хэрэв хэн нэгэн миний чадварт эргэлзвэл би тэр хүнд өөрийнхөө бүх чадварыг шарандаа харуулна		
58	Машин барьж явах үед бусдын машиныг мөргөмөөр санагдах үе цөөнгүй байдаг		
59	Амиа хичээдэг хүмүүс миний дургүйг ихээхэн хүргэдэг		
60	Би амралтаар явахдаа ч ямар нэг хийх ажил авч явдаг		
61	Зарим нэг хүнсний бүтээгдэхүүнээс миний дотор муухайрч, огиудас хүрдэг		
62	Би хумсаа мөрддэг		
63	Бусад хүмүүс намайг асуудлаас зугтаадаг гэдэг		
64	Би уух дуртай		
65	Ёс бус тоглоом, шоглоом намайг эргэлзэхэд хүргэдэг		
66	Заримдаа таагүй үйл явдлыг би зүүдэндээ хардаг		
67	Би хэт карьер хөөдөг хүмүүст дургүй		
68	Би их худал ярьдаг		
69	Насанд хүрэгчдийн кино миний жихүүцлийг төрүүлдэг		
70	Би муухай зантайгаасаа болж ямар нэг асуудалд олонтоо ордог		
71	Би худалч хуурмаг хүмүүст үнэн голоосоо дургүй		
72	Урам хугарсан үедээ сэтгэл гутралд ордог		
73	Гамшиг, ослын талаарх мэдээ надад зовнил төрүүлдэггүй		
74	Нялцанхай, наалдамхай зүйлд хүрэхээр миний сэжиг хүрдэг		

75	Сайхан зантай үедээ би жоохон хүүхэд шиг байж чаддаг		
76	Би өөрийгөө хэрэггүй зүйлээс болж хүмүүстэй маргалддаг гэж боддог		
77	Нас барагсад намайг яадаг ч үгүй		
78	Дандаа анхаарлын төвд байхыг эрмэлздэг хүмүүст би дургүй		
79	Олонх хүмүүс миний унтууцлыг хүргэдэг		
80	Айлд усанд орох нь надад хүнд байдаг		
81	Надад зүй бус үг хэллэг хэлэх хэцүү байдаг		
82	Бусдад итгэж болохгүй үед миний дургүй хүрдэг		
83	Хүмүүс намайг дур булаам гэж бодоосой гэж би хүсдэг		
84	Би хэзээ ч эхэлсэн зүйлээ дуусгадаггүй юм шиг санагддаг		
85	Би сайхан харагдахын тулд сайхан хувцаслахыг хичээдэг		
86	Миний ёс суртахууны хэм хэмжээ танилуудынхаас маань илүү гэж үздэг		
87	Маргаанд би бусдыг бодвол илүү логик сэтгэлгээтэй		
88	Ёс суртахуунгүй хүмүүс намайг олгодоггүй		
89	Хэн нэгэн намайг мөрлөхөд би маш их уурладаг		
90	Би их дурламтгай хүн		
91	Намайг асуудалд хэт бодит байдлаас ханддаг гэж бусад хүмүүс боддог		
92	Цус нөжтэйгөө хутгалдсан хүн харсан ч би тайван байдаг		

Даалгавар №2

Заавар: Та доорх асуулт тус бүрийн ард буй харгалзах шинжүүдээс өөрийн зан үйл болон онцлог шинжид тохирч байгаа эсэхээс шалтгаалан дараах 5 хариултаас сонгон тэмдэглэгээ хийх ба асуулт тус бүрд хариулт өгсөн эсэхээ нягтална уу.

№	Нотломж	Бүрэн санал нийлнэ	Санал нийлнэ	Эргэлзэж байгаа бол	Санал нийлэхгүй бол	ОГТ санал нийлэхгүй бол
1	Өглөө би эрч хүчээр дүүрэн амарсан сэрдэг					
2	Би өөрийн хөдөлгөөнөө сайн удирддаг					
3	Би ядарч туйлдсан					
4	Ойр тойрны хүмүүс юу ярьж байгааг ойлгохын тулд надад багагүй чармайлт хэрэгтэй					
5	Заримдаа миний зүрхний цохилт гэнэт хурдасдаг					
6	Би хоолоо ямар ч таашаал авахгүй автоматаар иддэг					
7	Эргэн тойрон зүүд мэт санагддаг					
8	Би гэнэтийн чимээнээс ихээхэн цочдог					
9	Зарим явдлыг ахин даван туулж байгаа мэт их үнэмшилтэй санадаг					
10	Миний бие туйлын эрүүл					
11	Өөр хүмүүсийн дунд байх нь надад таатай байдаг					

12	Би ихэвчлэн надад аюул тулгарч буй мэт аашилдаг				
13	Намайг анхааралгүй хэмээн зэмлэж болохгүй				
14	Би ихэвчлэн нэг хар дарсан зүүдээ зүүдэлдэг				
15	Би тодорхой хүмүүсийн өмнө буруутай				
16	Жижиг сажиг зүйл миний уурыг хүргэдэг				
17	Эмгэнэлтэй үйл явдлын тухай нэвтрүүлэг зурагтаар гаргаж байвал, би зурагт үзэхгүй байхыг хичээдэг				
18	Миний ажил надад таалагддаг				
19	Би их дотнын хүнээ алдсан.				
20	Би шөнө сайн унтдаг				
21	Би ерөөсөө хар дарж зүүдэлдэггүй				
22	Заримдаа надад архидмаар санагддаг				
23	Миний дотнын хүмүүс миний ажлаас болж надад их санаа зовдог				
24	Надад цаг хугацаа их удаан өнгөрч байгаа мэт санагддаг				
25	Заримдаа би жаахан амрах зорилготой эмчид ханддаг				
26	Их зүйл надад сонирхолтой байхаа больсон				
27	Би ямар ч шалтгаангүйгээр уурладаг				
28	Надад хоолны дэглэм барих шаардлага байгаа				
29	Дургүй сэдвээрээ хүмүүстэй ярихгүй байхыг хичээдэг				
30	Заримдаа би зарим юмаа мартдаг				
31	Заримдаа миний хамгийн ойр дотнын хүмүүс хүртэл намайг ойлгодоггүй				
32	Надад сэтгэл хөдлөлөө илүү сайн барьж сурах шаардлага бий				
33	Өнгөрсөн зүйл заримдаа одоо болж байгаа зүйлээсээ илүү тод дурсагддаг				
34	Заримдаа надад эргэн тойрон өөрийн өнгөө алдсан мэт санагддаг				
35	Гэнэтийн айдсаас болж нойрноосоо сэрдэг				
36	Надад нэг хэмнэлээр ажиллахад их хүндрэлтэй байдаг				
37	Заримдаа миний дотор давчиддаг				
38	Би зовлонд орсон хүнд тусалмаар санагддаг				
39	Саяхан миний амь насанд их аюул учирсан				
40	Би үеийнхнээсээ өөрөө илүү гэж боддог				
41	Би их зовж байж унтдаг				
42	Би их ганцаарддаг				
43	Түрүүхэн болсон зүйлийг надад санахад маш хүнд байдаг				
44	Би өөрийгөө өөр хүн болж байна гэж мэдэрдэг				
45	Заримдаа намайг их жижигхэн ч зүйл баярлуулдаг				
46	Би их эрч хүчийг мэдэрдэг				
47	Би өглөө их хүнд сэрдэг				

48	Бодохыг хүсэхгүй байгаа юм үргэлж бодолд орж ирдэг					
49	Надад их ичмээр байдаг					
50	Ихэвчлэн өвдөж байсан ч би эмч дээр очдоггүй					
51	Чанга дуу чимээ, тод гэрэлд хүртэл би сэрдэггүй					
52	Намайг зүүдэндээ орилдог гэж хүмүүс надад хэлдэг					
53	Би ирээдүйнхээ талаар их боддог					
54	Хааяа би уурладаг					
55	Би бодож төлөвлөснөөсөө өөр зүйл хийхээс айдаг					
56	Заримдаа би хэлж хийх гэж байгаа юмаа мартдаг					
57	Сүүлийн үед миний зан араншин муудсан					
58	Надад итгэж найдах хүн байхгүй					
59	Миний гэр бүл надад илүү их анхаарал тавиасай гэж хүсдэг					
60	Би ер нь эрсдэлтэй юманд дуртай					
61	Би зэрлэг бүдүүлэг онигоонд дуртай					
62	Бүх юманд дээр би өөртөө найддаг					
63	Би өлсөөгүй байсан ч байнга юм идэж мэргээр санагддаг					
64	Заримдаа надад амьдралд төөрсөн мэт санагддаг					
65	Надаас хүлээж байсан юмыг хийж чадаагүй юм шиг надад санагддаг					
66	Би амьдралын жинхэнэ амтыг мэдрэн сонирхолтой амьдарч байна					
67	Олны дунд надад хөгжилтэй байдаг					
68	Би үр бүтээлтэй их олон цагаар ажилладаг					
69	Хаана юугаа тавьснаа би байнга мартдаг					
70	Би өөрийн асуудлыг хэнтэй ч ярихгүй байхыг хичээдэг					
71	Би хэзээ ч айдсыг мэдэрч байгаагүй					
72	Надад ганцаараа байх ашиг тустай байдаг					
73	Аливаа юмыг хийж байх үедээ ондоо өөр юмыг ихэвчлэн боддог					
74	Миний амьдрал сонин содон зүйлсээр их					
75	Би хэзээ ичмээр зүйл хийж байгаагүй					
76	Бусдын зовлон надад хамаагүй					
77	Би наснаасаа илүү хөгшин мэт надад санагддаг					
78	Миний ирээдүй надад аз жаргалтай санагддаг					
79	Миний амьдралд ахиж дурсмааргүй зүйл их болсон					
80	Бусдын зовлонг би их мэдрэмтгий хүлээж авдаг					
81	Би амьдралын баяр баясгаланг хүлээж авч чадахаа больсон мэт надад санагддаг					
82	Намайг толгойны өвчин зовоодог					
83	Амархан аргаар мөнгө олох нь ихэвчлэн хууль бус зүйлтэй холбоотой байдаг					

84	Би илүү мөнгө олохоос татгалздаггүй				
85	Дуу чимээ анхаарлыг маань их сарниулдаг				
86	Надад хамаагүй бол би хүмүүсийн зодоонд ордоггүй				
87	Шударга үнэн ялна гэдэгт би итгэдэг				
88	Миний зүрх судас дажгүй ажилладаг				
89	Заримдаа би эм уудаг				
90	Өөрийгөө уучилж болмооргүй зүйл надад их байдаг				
91	Тайвшрахын тулд надад их хугацаа хэрэгтэй				
92	Архи ямар ч стрессийг сайн тайлдаг				
93	Би өөрийн эрүүл мэндийн талаар гомдоллодоггүй				
94	Урдаа таарсан болгоныг сүйтгэмээр санагддаг				
95	Ихэнх хүмүүс өөрийн эрх ашгаа л боддог				
96	Надад уураа барихад хэцүү байдаг				
97	“Хэн хүчтэй тэрний зөв” гэж би боддог				
98	Би хэзээ ухаан алдаж унаж байгаагүй				
99	Надад хэрүүлээс зугтаж сурах хэрэгцээ бий				
100	Би амьдралдаа олон найзтай болсон				
101	Намайг их тайван хүн гэж боддог				
102	Саунд ороход стресс их сайн тайлдаг				
103	Би их сандардаг				
104	Хаа сайгүй намайг аюул отож байгаа мэт санагддаг				
105	Би ерөөсөө ядрахгүй ажилладаг				
106	Би хүчтэй сэтгэл хөөрөл мэдэрдэг				
107	Надад олон ажил анхаарлаа хандуулахад төвөгтэй байдаг				
108	Санамсаргүй дуу чимээ болон үйл хөдлөлд би өөрийн мэдэлгүй ямар нэгэн үйл хөдлөл хийдэг				
109	Би өөртөө итгэлтэй хүн				
110	Надад хувь тавиландаа талархах юм бий				

Даалгавар №3

Заавар: Асуулт бүрийг уншаад өөрийн санаандаа нийцэж, зөвшөөрч байгаа асуултын ард талд тэмдэглэгээ тавиарай. Энд сайн муу асуулт гэж байхгүй тул бодож цаг алдах хэрэггүй.

№	Асуулга	Тийм	Үгүй
1	Та ихэвчлэн элдэв зүйлд санаа зовнилгүй зугаатай байж чаддаг уу?		
2	Таныг доромжилбол их эмзэглэдэг үү?		
3	Эмгэнэлтэй кино үзэх, өрөвдөлтэй зүйл ярилцах гэх мэт тохиолдлуудад та амархан уйлдаг уу?		
4	Та ямар нэг зүйл хийгээд зөв эсэхэд нь эргэлзэж байвал, бүх зүйлийг зөв хийсэн гэдэгтээ итгэлтэй санаа амардаггүй юу?		
5	Та бага байхдаа үеийнхэн шигээ эрэлхэг зоригтой байсан уу?		
6	Амьдралыг жигших хүртэл огцом өөрчлөгддөг үү?		
7	Ямар ч үед бусдын анхаарлын төвд байж чаддаг уу?		
8	Та тодорхой шалтгаангүйгээр бусдад уурлаж уцаарладаг уу?		

9	Та буурь суурьтай хүн үү?		
10	Хүмүүс таныг гайхаж, шагшихаар авъяастай юу?		
11	Та овсгоо самбаатай юу?		
12	Таныг хэн нэгэн хүн гомдоосон ч та амархан мартаж чаддаг уу?		
13	Та өрөвч зөөлөн сэтгэлтэй юу?		
14	Та шуудангийн хайрцагт захиа хийхдээ таны захидал бүрэн гүйцэд унасан эсэхийг хайрцагны завсраар гараа оруулж шалгадаг уу?		
15	Та үргэлж сайн ажилтан гэж тооцогдохыг хичээдэг үү?		
16	Та бага байхдаа зуудаг нохой аль эсвэл ямар нэг аюултай амьтантай дайралдахад их айдаг байсан уу?		
17	Та үргэлж хаана ч байсан эмх цэгцтэй байхыг эрмэлздэг үү?		
18	Таны ааш зан гадаад нөхцөл байдлаас шалтгаалдаг уу?		
19	Танилууд чинь тантай ярилцахдаа дуртай байдаг уу?		
20	Танд гай зовлон учруулах зүйлийг та хурдан мэдэрдэг үү?		
21	Та ихэвчлэн уруу царайтай байдаг уу?		
22	Бахардах, хийрхэх гэх мэт мэдрэлийн саатлын үйл ажиллагаа танд нэг бус удаа тохиолдож байсан уу?		
23	Нэг байрандаа удаан суух нь танд хэцүү юу?		
24	Хэрэв хэн нэг нь танд шударга бус хандвал та өөрийн сонирхлоо тууштай хамгаалж чаддаг уу?		
25	Та шувуу юмуу хонь алж чадах уу?		
26	Цонхны хөшиг болон ширээний бүтээлэг хазгай, эмх цэгцгүй байвал таны уур хүрээд шууд л засах гэж оролдох уу?		
27	Та бага байхдаа гэртээ ганцаараа үлдэхээс айдаг байсан уу?		
28	Ямар нэгэн шалтгаангүйгээр таны зан ааш түргэн өөрчлөгддөг үү?		
29	Та өөрийн мэргэжлээрээ чадварлаг ажилтан байхыг үргэлж эрмэлздэг үү?		
30	Та амархан уурладаг уу?		
31	Та амгалан тайван хүн үү?		
32	Та маш их аз жаргалтай байгаага мэдэрч чаддаг уу?		
33	Хошин шог жүжгийн гол дүрд тогло гэвэл та зөвшөөрөх үү?		
34	Та санаа бодлоо хүмүүст шууд чөлөөтэй илэрхийлж чаддаг уу?		
35	Танд цус харах нь хэцүү бөгөөд эвгүй мэдрэмж төрүүлдэг үү?		
36	Өндөр хариуцлага шаардах ажилд та дуртай юу?		
37	Та шударга бус харилцааны золиос болсон хүнийг хамгаалахад бэлэн байдаг уу?		
38	Танд харанхуй хонгил руу ороход аймаар санагддаг уу?		
39	Та ямар нэг ажлыг түргэн хугацаанд л хийж байвал чанар нь хамаагүй гэж боддог уу?		
40	Та хүнтэй нийцтэй юу?		
41	Сургуульд байхдаа олны өмнө шүлэг унших дуртай байсан уу?		
42	Та бага байхдаа гэрээсээ оргож байсан уу?		
43	Танд амьдрал хэцүү санагддаг уу?		
44	Та хүнтэй зөрчилдсөний дараа ажилдаа очих нь тэсвэрлэшгүй мэт санагддаг уу?		
45	Ажил хэрэг чинь бүтэхгүй байсан ч та алиа хошин зангаа алдахгүй байж чаддаг уу?		
46	Хэрвээ та хэн нэгнийг гомдоосон бол эвлэрэх алхмыг эхэлж хийх үү?		
47	Та амьтанд их хайртай юу?		
48	Ямар нэгэн зүйлийг мартсанаас болоод ажил болон гэрт чинь муу зүйл тохиолдох болов уу гэж бодоод лавтай итгэхийн тулд буцаж ирдэг үү?		
49	Заримдаа танд болон танайханд ямар нэг аймшигтай юм тохиолдох байх гэсэн айдас таныг зовоодог уу?		

50	Таны ааш зан их хувирдаг уу?		
51	Олон хүний өмнө илтгэл тавихад танд хэцүү юу?		
52	Хэрвээ хэн нэгэн хүн таныг доромжилбол түүнийг цохиж зодооныг эхлэх үү?		
53	Танд бусад хүмүүстэй харьцах шаардлага их байдаг уу?		
54	Азгүйтлээс болж сэтгэл санаагаар унах явдал гардаг уу?		
55	Танд зохион байгуулагчийн эрчтэй үйл ажиллагаа шаарддаг ажил таалагддаг уу?		
56	Өмнө чинь ямар ч саад тохиолдсон та цөхрөхгүй тэмцсээр зорьсондоо хүрч чадах уу?		
57	Эмгэнэлт кино үзээд таны сэтгэл хөдөлж уйлдаг уу?		
58	Өнгөрсөн, ирээдүйн амьдралын асуудал таны толгойд эргэлдэж нойрыг тань хулжаадаг уу?		
59	Сургуульд байхдаа та заримдаа нөхөддөө хэлж өгч хуулуулдаг байсан уу?		
60	Оршуулгын газрын дундуур гарахын тулд зоригоо чангалах хэрэгтэй юу?		
61	Та өрөөн дэх эд хогшлоо байр байранд нь байлгах гэж их хичээдэг үү?		
62	Унтахын өмнө сэтгэл санаа чинь тайван байснаа сэрсний дараа урам хугарсан босох тохиолдол гардаг уу?		
63	Та шинэ нөхцөл байдалд амархан дасдаг уу?		
64	Таны толгой өвддөг үү?		
65	Та үргэлж инээдэг үү?		
66	Та өөрийн хайрладаггүй, хүндэлдэггүй, үнэлдэггүй хүмүүстэй эелдэг харилцаж чаддаг уу?		
67	Та дэгдэлзүүр хүн үү?		
68	Шударга биш явдалд таны сэтгэл их эмзэглэдэг үү?		
69	Та байгалийг хайрлан хамгаалдаг уу?		
70	Та гэрээсээ олон хоногоор явах юмуу унтахдаа гэрлээ унтраасан, цахилгаан зуухаа салгасан, хаалгаа цоожилсон эсэхээ шалгадаг уу?		
71	Та их аймхай юу?		
72	Архи уусан үедээ таны ааш зан их өөрчлөгддөг үү?		
73	Та залуу байхдаа сайн дурын уран сайханд оролцох дуртай байсан уу?		
74	Та гутранги үзэлтэй юу?		
75	Та аялал жуулчлалаар явах дуртай юу?		
76	Таны сэтгэл санаа баяр хөөртэй байснаа гутранги гонсгор болж огцом өөрчлөгддөг үү?		
77	Танд найз нөхдийнхөө сэтгэл санааг засахад амархан байдаг уу?		
78	Та доромжлолыг удаан тэвчиж чадах уу?		
79	Таны ойр дотны хүмүүст зовлон учирахад та бас адилхан шаналдаг уу?		
80	Та сургуульд байхдаа дэвтэр дээрээ бэх дусаачихвал тэр хуудсаа дахин хуулдаг байсан уу?		
81	Та хүмүүст итгэхээсээ илүү болгоомжилж харьцдаг уу?		
82	Та хар дарж зүүдэлдэг үү?		
83	Та өөрийгөө галт тэргэнд дайруулах юмуу олон давхар байшингийн цонхноос уначих вий гэж болгоомжилдог уу?		
84	Ойр дотны хүмүүс чинь баяр хөөртэй байвал та бас адилхан байх уу?		
85	Танд хэцүү асуудал тулгарвал та түүнийг даван туулж чадах уу?		
86	Архи уусан үедээ та илүү чөлөөтэй байдаг уу?		
87	Та дуу цөөнтэй хүн үү?		

88	Таныг жүжгийн дүрд тоглуулбал дүрдээ хувирч чадах уу?		
----	---	--	--

Даалгавар №4

Заавар: Асуулт бүрийг уншаад өөрийн санаандаа нийцэж, зөвшөөрч байгаа асуултын ард талд тэмдэглэгээ тавиарай. Энд сайн муу асуулт гэж байхгүй тул бодож цаг алдах хэрэггүй.

№	Хэв шинж	Тийм	Үгүй
1	Ямар нэгэн зүйлийг бусдад тайлбарлахаас, өөрөө хийх нь хялбар		
2	Компьютерын программуудыг боловсруулах нь надад сонирхолтой		
3	Би ном унших дуртай		
4	Уран зураг, баримал, уран барилга надад таалагддаг		
5	Хийж байгаа ажлаа би улам сайжруулахыг хичээдэг		
6	Хэрвээ надад хичээл болон зураг тайлбарлаж өгвөл би түүнийг маш сайн ойлгодог		
7	Би шатар тоглох дуртай		
8	Өөрийн бодлоо амаар болон бичгээр хялбархан илэрхийлж чадна		
9	Би ном уншиж байхдаа, зохиолын баатар, өгүүлж буй үйл явдлыг тод харж чаддаг		
10	Би өөрийн төлөвлөсөн ажлаа бие даан хийхийг эрмэлздэг		
11	Бүх зүйлийг өөрийн гараар хийх нь надад таалагддаг		
12	Хүүхэд байхдаа би найз нартайгаа харилцах өөрийн гэсэн тусгай түлхүүр хэрэглэдэг байв		
13	Миний хэлж буй үг уг зүйлийн ач холбогдлыг нэмэгдүүлнэ		
14	Танил аялгуу сонсоход, миний толгойд ямар нэгэн дүр зураг, төсөөлөл бий болдог		
15	Янз бүрийн дур сонирхол хүний амьдралыг баялаг дүүрэн, хурц тод болгож байдаг		
16	Зорилтыг шийдвэрлэх үед урьдчилан явуулах сорил болон алдаа олох нь надад тун амархан		
17	Байгаль дахь физикийн үзэгдлүүдийн учрыг олох нь надад сонирхолтой байдаг		
18	Телевиз, радиогийн нэвтрүүлгийн хөтлөгч болон сэтгүүлчийн ажил надад их сонирхолтой байдаг		
19	Байгаль дээр байдаггүй амьтан болон юмсыг төсөөлөх нь надад амархан		
20	Үйл ажиллагааны үр дүн гэхээсээ, үйл явц нь надад илүү таалагддаг		
21	Хүүхэд байхад жижиг эд зүйлээр зохион бүтээх ажил надад илүү таалагддаг байсан		
22	Би нарийн шинжлэх ухаан /математик, физик/-ийг эзэмшихийг чармайдаг		
23	Зарим нэг шүлгийн гүн гүнзгий утга санаа миний сэтгэлийг ихэд татдаг		
24	Танил үнэр, миний ой дахь өнгөрсөн үйл явдлуудыг санагдуулдаг		
25	Би өөрийн амьдралаа тодорхой тогтолцоонд захируулахыг хүсдэггүй		
26	Би хөгжим сонсож байхдаа бүжиглэмээр санагддаг		
27	Математикийн томъёонуудын гоё сайхныг би ойлгодог		
28	Ямар ч сонсогчдын өмнө ярих нь надад хэцүү биш		

29	Би үзэсгэлэн, жүжиг, концерт үзэх дуртай		
30	Ялангуяа бусдад тодорхой гэгдэх зүйлд би эргэлздэг		
31	Би гараар ямар нэг зүйл урлах дуртай		
32	Эртний тэмдэгтүүдийн далд санааг тайлах нь надад сонин байдаг		
33	Хэлний бүтцийн дүрмийг би амархан мэдэж авдаг		
34	Би байгалийн болон урлагийн сайхныг ойлгож, таашаал авдаг		
35	Замаар би ганцаараа явах дургүй		
36	Үнэн юмыг зөвхөн гараар барьж үзэж болно		
37	Би томьёо, тэмдэгтүүд, тохиолдлыг журмаар тэмдэглэсэн зүйлийг хялбархан ойлгодог		
38	Би найзуудтайгаа ямар нэг зүйлийн талаар ярилцаж, тэднийг сонсох дуртай		
39	Кино болон ямар нэг үйл явдлын агуулгыг сэргээн бодох нь надад хялбархан байдаг		
40	Өөрийн ажлаа төгс хийтэл миний санаа тэр бүр амардаггүй		